

כנס מיוחד של הכנסת

הישיבה העשרים-ושבע של הכנסת התשיעית

יום חמישי, א' חשוון תשל"ח (13 אוקטובר 1977)
ירושלים, הכנסת, שעה 16:11

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר מ. ל. מרון: הנני מתכבד לפתוח כנס מיוחד של הכנסת, לפי דרישתם של 30 חברי כנסת, על-פי סעיף 33 לחוק-יסוד: הכנסת. לפני שניגש לסעיפים נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

סגן מזכיר הכנסת ש. יעקבסון: ברשות היושב-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת, לקריאה ראשונה, מטעם הממ"שלה: (1) חוק המילווה (הוראות שונות), תשל"ח—1977; (2) חוק הבחירות למועצת הרבנות הראשית (הוראת-שעה), תשל"ח—1977.

ב. חילופי גברי בוועדת החוץ והביטחון

היו"ר מ. ל. מרון: מודיעה על חילופי גברי בנציגיה בוועדת החוץ והביטחון: במקום חבר-הכנסת זלמן שובל יבוא חבר-הכנסת אמנון לין, ובמקום חבר-הכנסת משה שמיר יבוא חבר-הכנסת יגאל כהן.

היו"ר מ. ל. מרון: רשות להודעה ליושב-ראש ועדת הכנסת.

יצחק ברמן (יו"ר ועדת הכנסת): אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, סיעת הליכוד

ג. הצעות לסדר-היום

1. המצב המדיני לאור ההודעה המשותפת של ארצות-הברית וברית-המועצות

היו"ר מ. ל. מרון: סתום. כשלו הוועידה עלול להביא לחידוש האיום הערבי או לסיון של הסדר כפוי בתנאים שלא יערבו גם למתונים שבמתונים. בראייה לאחור נראית ההידרדרות כתהליך בלתי-נמנע מאז עלה הליכוד לשלטון.

היו"ר מ. ל. מרון: על סדר-היום שתי הצעות דחופות לסדר-היום. ההצעה הראשונה: "המצב המדיני לאור ההודעה המשותפת של ארצות-הברית וברית-המועצות". את ההצעה יביא חבר-כנסת פרס.

נייר-העבודה אינו אלא טיוטה, העומדת לעבור את התחנות הערביות, וכל סעיפיה לא בהכרח ישובו. זוהי טיוטה המיוצגת במקרה הטוב מאקסימום מדיני ישראלי, אופטימום טאקטי אמריקני וספק מינימום ערבי.

מה הביא ללידתו של מסמך זה ומה הם הנימוקים — הסותרים כל כך — האוספים סביבו תמיכה הסנטימנטלית? הולידה אותו מדיניות ארצות-הברית שהתחשבה בעמדת הממשלה הישראלית. האדמיניסטרציה של הנשיא קארטר נקטה עמדה — אין טעם להסתיר זאת — האומרת, שביסודו של דבר בנושא השלום יש ללכת לקראת ישראל; ובנושא הישנות הפלשתינאית, בנושא הגבולות וממילא בנושא הייצוג הפלשתינאי יש ללכת לקראת הערבים. מסמך זה הוא צעד ראשון בדרך להגשמת עמדה זו. לא להינם ציין "פקיד גבוה", שהוא דרגה אחת מתחת לזו של הנשיא, שהחישג הגדול ביותר במסעות ואנס היה הסכמת ישראל למשלחת ערבית משותפת והנובע מכך, כלומר משלחת פלשתינאית נפרדת.

שמעון פרס (המערך): אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, בראשית דברי ברצוני לאחל לראש הממשלה רפואה שלמה והחלמה מהירה, ואני בטוח שזה יהיה על דעת כל חלקי הבית אם אומר שאנו מצפים לראותו כאן במלוא אנו ובחוקים.

אדוני היושב-ראש, הסיכום שהושג בין ממשלת ארצות-הברית לבין ממשלת ישראל הוא ביטוי לתכנית הפסימית ביותר שהיתה לממשלה ישראלית כלשהי. יש בו פיסקאות של סחף והידרדרות, ומחובבתו להציג את האמת שמאחורי "חוסר העימות" ו"המסמך הטוב".

העיוות הפרוצדוראלי המדהים שגילתה ממשלת ישראל נובע מחוסר נכונותה לגמישות מהותית. הסיכום שהושג בין ארצות-הברית לישראל עשוי, להביא אותנו לוועידת ז'נבה, אך כיוון שבוועידה ידובר על מהות, וכיוון שבמהות לא יוכלו נציגי ישראל להציע אלא את מצע הליכוד, עלולה הוועידה לבוא למבוי

אני מאמין לממשלת ישראל שהיא לא נקטה עמדה חדשה בנושא הפלשתינאי, אבל בזה שהיא הסכימה להקמתו של צד פלשתינאי שייצג את עמדת הפלשתינאים היא הרחיקה לכת מכל מה שניתן לשער. עמדות עלולות להשתנות — צד נשאר קבוע. הממשלה שלא הכירה בישות הפלשתינאית מאפשרת עכשיו להקים את הייצוג שלה. גם הממשלות הקודמות לא התעלמו מהנושא הפלשתינאי, אולם הן עמדו על כך שבעותיו תיפתרנה במסגרת המשאומתן עם ירדן, כשהפלשתינאים הם חלק מהמשלחת הירדנית, נתונים להשפעת הכתר הירדני וממילא גם מייצגים את ההשקפה הירדנית. הממשלה הנוכחית הסכימה למשלחת פלשתינאית נפרדת, ולמעשה זו תהא נתונה לא להשפעת הכתר החוסייני אלא לכפייה העראפאית.

הערכים זכו במסמך זה לרווח גדול עוד לפני שהתחיל המשאומתן האמיתי ובלי ה"תן-וקח" של משאומתן. על-פי המסמך הזה הערכים נוטלים, ישראל נותנת, כבר בטיסה זו הסכימה ישראל לשינוי החלטה 242, אם לא בחיאוריה כפועל, בהכירה — אמנם רק לגבי כנסי הפתיחה של הוועידה לעת-עתה — בליגה ערבית וזוטא, במשלחת ערבית משותפת כבר בוועידת ז'נבה. היא גם הכירה במשלחת פלשתינאית נפרדת, בלי שמשלחת זו תתחייב להכיר בישראל או להכיר בהחלטות 242 ו-338 — דבר גרוע מנוסחת יריב-שם-טוב. יתר-על-כן, כדי לשחרר את המשלחת הפלשתינאית מעולן של החלטות האו"ם חיברו שתי המעצמות מסמך משותף העוקף את החלטות האו"ם, ומסמך משותף זה זכה לאישור נוסף ולשבחים נוספים גם לאחר שישאל רשמה את הסתייגותה באוני האמריקנים.

הערכים זכו במסמך זה לרווח גדול עוד לפני שהתחיל המשאומתן האמיתי ובלי ה"תן-וקח" של משאומתן. על-פי המסמך הזה הערכים נוטלים, ישראל נותנת, כבר בטיסה זו הסכימה ישראל לשינוי החלטה 242, אם לא בחיאוריה כפועל, בהכירה — אמנם רק לגבי כנסי הפתיחה של הוועידה לעת-עתה — בליגה ערבית וזוטא, במשלחת ערבית משותפת כבר בוועידת ז'נבה. היא גם הכירה במשלחת פלשתינאית נפרדת, בלי שמשלחת זו תתחייב להכיר בישראל או להכיר בהחלטות 242 ו-338 — דבר גרוע מנוסחת יריב-שם-טוב. יתר-על-כן, כדי לשחרר את המשלחת הפלשתינאית מעולן של החלטות האו"ם חיברו שתי המעצמות מסמך משותף העוקף את החלטות האו"ם, ומסמך משותף זה זכה לאישור נוסף ולשבחים נוספים גם לאחר שישאל רשמה את הסתייגותה באוני האמריקנים.

במסמך הסובייטי-אמריקני — הווא יהווה את האו"ם ריב-התחומים למשלחות הערביות — שוב לא מדובר על מדינות אלא על צדדים. וכאשר מדובר בו על נסיגה משטחים לא נאמר שהנסיגה תהא לגבולות מוכ-רים ובטוחים; מדובר בו "על יישוב בעיית פלשתינאית, לרבות הבטחת הזכויות הלגיטימיות של העם הפלש-תינאי", ולא מוזכר בו כלל עניין חופש השיט.

חברי הכנסת, לא קשה להבין מדוע קיבלו האמרי-קנים טיוטה זו. קל להבין מדוע הערכים נוטים לקבלה, אם כי גם "לשפירה". נשארה איפוא השאלה הנוקבת מדוע הסכימה ממשלת ישראל, פה-חדה, לנסיגה רבתי זו וויתרה על עקרון מרכזי במדיניותה. האם היא עיוורת? לא. האם היא חסרת-דעת? לא בהכרח. אבל קרה לה מה שאיש אופוזיציה מובהק תיאר פעם בהאי-לישנא: "יש לה, לממשלה זו, שיטה דיפלומאטית מיו-חדת: קודם היא עולה על מגדל גבוה — ואחר כך היא מחפשת מדרגות מוסתרות לרדת ממנו". אלה הם דבריו של מר מנחם בגין.

זו ממשלה שכבלה את עצמה בשרשראות-ברזל מילוליות לרגליה ולזידיה. כי מה הוא ההבדל בין עמדת הליכוד לבין עמדת המערך? אני מאמין ששתי המפלגות חותרות לשלום; אני מאמין ששתיהן מודעות לכך ששלום יש מחיר. אלא שהמערך הודיע שלמען הש-לום הוא נכון לשלם את המחיר — בצורת פשרה בשלוש הגזרות; הליכוד הודיע שהוא יכול לחסוך את המחיר, לפחות בגיורה אחת.

הליכוד הודיע לא רק שהוא יכול לחסוך את המחיר,

הליכוד חייב לשאול את עצמו: האם תמורת החלת החוק הישראלי על הגדה יתחמו שלוש המשלחות הפלשתינאיות, המצרית והירדנית — על שלום חוץ עם ישראל? האם תמורת הכללת רצועת-עזה בישראל יתחמו משלחות אלה על שלום-קבע? ואם מצרים תסרב — התסכים ירדן? ואם מצרים ירדן יסרבו — התסכים המשלחת הפלשתינאית? ואם המשלחת הפלשתינאית תסרב — ירדן ומצרים יתחמו? האם תמורת נסיגה שאינה משמעותית ברמת-הגולן תחתום סוריה עמנו על חוזה שלום? ואפילו תמורת נסיגה משמעותית בסיני תחתום מצרים על חוזה שלום?

מנהיגי הליכוד יודעים עמוק בלבם, או צריכים לדעת בראשם, שהתשובה לכל השאלות הללו היא שלילית. ועל כן הם נאחזו בהמצאה מקורית: היות שקשה לדון על הסכמה ערבית הבה נסכים לדון בלבד. כאן בעצם שורש ההבדל: אנחנו, המערך, אמרנו, הבה נלך עם פרוגראמה לז'נבה, עם פרוגראמה למשאומתן; ואילו הליכוד אמר: הבה נראה בוועידת ז'נבה את הפרוגראמה בכבודה ובעצמה. הרעיון לא רע. אלא שחסרוננו העיקרי הוא בכך שבמשאומתן יש גם צדדים אחרים, וספק אם הם יסכימו לראות במשאומתן תחליף להסכם.

דבר זה גם הביא לסיבוך. היות שז'נבה היא הפרוגרמה, הרי שהעיקר הוא להגיע לז'נבה. ואם יש מכשולים בדרך לז'נבה, מותר ואפשר להתפרק מעמדות ומעקרונות; לפעמים אפילו לותר על הטלית והתפילין, כדי להגיע במהירות לשם ולהשליך עוגן על שרטון, במקום לעגון בחוף. אנו הצענו פשרה מהותית; הליכוד הציע פשרה פרוגרדואלית.

עכשיו מסבירים לנו שישאל רצתה להימנע מכך שיאשימו אותה שבגללה ועידת ז'נבה לא מתכנסת, אבל שוכחים שהיתה זו ישראל, ראש ממשלת ישראל, שהאיצו לקבוע מועד מוקדם לז'נבה — לאחר הצום, לאחר פירוק הסוכות, מיד לאחר 10 באוקטובר. ועכשיו, חברי הכנסת, מובנים גם השבחים שזכה להם ראש הממשלה בביקורו בארצות-הברית. שכן הוא הסכים בביקורו שם, כדי לזרז התהליכים, ל"משלחת ערבית מאוחדת", ובכך הוא שבר עקרון שישאל עמיה עליו. משנשבר העקרון שוב אין מעצור להקמתה של משלחת פלשתינאית נפרדת.

חברי הכנסת מהליכוד טוענים, בטון שהולך ומאבד מעצמתו, שהממשלה הזאת, בניגוד לקודמת לא תסכן את אמינותה, ואם היא תסכן את אמינותה — היא תעשה זאת לאט לאט, לא בבת-אחת, יש זמן. האומנם? אני אומר שהיא כבר שברה את אמינותה.

בסוף ספטמבר הועבר נייר-עבודה אמריקני לישראל. הממשלה בדיון מאראתוני, שארך פחות משעתיים, הסכימה לאשרו, הסכימה לאשר מסמך שאין קשה ממנו. וכדי לשמור על אמינותה היא החליטה לפרסם את גירסתה ברבים.

לעומת זאת, חברי הכנסת, הסכמנו במפורש במסמך החדש לסעיף חדש ומכריע: "נושאי הגדה המערבית ועזה יידונו בקבוצת עבודה מורחבת מישראל, ירדן, מצרים והערבים הפלשתינאים". כאן הסכמנו שלושה דברים שלא בהחלטות האו"ם: (א) לראות בנושאי הגדה ועזה סעיף העומד בפני עצמו; (ב) לראות בערבים הפלשתינאים צד שווה לישראל, כשהם מלווים בשושי-בינים מצרים וירדנים; (ג) שלא לשחרר את מצרים מדיון על עזה ושלא לשחרר את הדיון עם ירדן מהשתתפותם של פלשתינאים עצמאיים.

חברי הכנסת, אין טעם שנסמך או נטמין את רא-שנו בחול. אפילו שומרת ישראל לעצמה את הזכות להסתלק מוועידת ז'נבה — דרך, אגב, כיצד היא תוכל להסתלק מוועידה, כאשר ז'נבה זה הצייר המרכזי של מדיניותה? — במקרה שיבואו אנשי אש"פ, או יעלו את נושאי המדינה הפלשתינאית מה אנחנו מתארים לעצמנו? על מה תדבר המשלחת הפלשתינאית? רק על הסדרי עלייה לרגל למכה, רק על שיכון פליטים בעזה? ואם לא, גם אם נבדוק את הציציות שלהם, הנוכל אנחנו לשמור על מוצא פיהם?

ומה תבקש משלחת זאת? שהשלטון הישראלי יישאר בגדה ובעזה? שהירדן ישמש כגבול בטחוני? שנתחל ביהודה ובשומרון? האם המשלחת הזאת תטען שישראל לא כבשה את הגדה אלא רק שיתרה אותה, והיא מוותרת על ביטוי מדיני של האוכלוסיה הזאת?

או שמשלחת זו, תהא סמכותה רופפת ככל שתהיה, יהיה זה אפילו גזול קצוץ-כנפיים, תעלה על הבמה ותאמר בקול רם, כשכל העולם מאזין לה — וככל שהוועידה תימשך, כן יאזינו לה יותר — שהמשלחת תובעת את סילוקו של השלטון הישראלי מהשטחים, מכל השטחים, וכי אין פלשתינאים בלעדי אש"פ? הרי שר החוץ אמר בעצמו שאם הם יגידו שהם תומכי אש"פ לא נוכל לעשות דבר. וגם אם נעזוב את הוועידה — קולם יידום? הרי ברגע שאנו מכירים בגוף חדש הכרנו בזכותו להשמיע קול משלו, ואין להניח שגוף זה יגזור על עצמו אלם או סלקציה. מה עשינו כאן, מה חוללנו בשם המשא-ומתן הפרוצדוראלי?

משה דיין כתב פעם, ואני מצטט אותו: "משקלו העיקרי של אל-פתח אינו בפעולות הטורף שהוא מבצע, גם לא בדמות תנועת השיחרור שהוא יצר לעצמו בחלק מדעת-הקהל בעולם, אלא בהרמת הדגל הפלשתינאי במאבק שבינינו לבין ארצות ערב". את זה עכשיו עלינו לזכור.

ייתכן שישראל — שלדברי ראש הממשלה שלה לא ידעה עימות — הועמדה בפני לחץ כבד כזה באמריקה, שלא היתה לה ברירה אלא לוותר ולסגת. במקרה כזה על הממשלה לקום ולהסביר מה הסיבה ומה התוצאה, מבלי לתאר את המסמך כמשא-נפש, אפילו חלקית. ממשלת ישראל הכינה תיק מלא הצעות לשלום. תיק זה נשאר מיותר. היא השמיעה תחזיות שהיום הן נשמע עות לנו מגוחכות למדי.

אני רוצה להביא שתי ציטאטות מהדברים שהשמיע ראש הממשלה לפני נסיעתו: "אין לנו סיבה להדאיג את עצמנו בגלל לחץ אמריקני צפוי, אם נערוך מסע הסברה רציני ויסודי על בעיות חיינו וקיומנו — יש לנו סיכוי טוב לזכות בהבנת דעת-הקהל האמריקנית, בתי הקונגרס והסנאט." ועוד ציטאטה: "במשך החדש-

לפי גירסה זו הסכימה הממשלה: (א) ש"פתיחה טקסית תיערך עם משלחת ערבית מאוחדת"; (ב) ש"במשלחת יהיו ערבים פלשתינאים שאינם ידועים כאנשי אש"פ, ושהאמנה שלהם לא תיבדק, ושהפלשתינאים לא יהיו, בכנסי הפתיחה, משלחת בפני עצמה אלא חלק מהמשלחת הירדנית"; (ג) ש"לא יגוהל משא-ומתן עם המשלחת המאוחדת"; (ד) ש"לאחר הפתיחה תיפרד המשלחת המשותפת למשלחות נפרדות על-פי המדינות השונות כדי שכל משלחת תנהל משא-ומתן בנושא הנוגע לה".

חברי הכנסת, מכל המסמך הזה שפורסם ברבים נשאר, לצערי, מעט מאוד, כמעט כלום. מהסעיף הראשון הושמטה הצירמוניה. זה כבר לא טקס הפתיחה, לא פתיחה ולא פתיחות; לא קבוצת מדינות המאוחדת לצרכי טקס אלא קבוצת עבודה שייתוסף לה צד, ערבים פלשתינאים, לא כבודדים במשלחות אחרות אלא כקבוצת עבודה.

אני רוצה לומר באזני הממשלה שבסעיף שני התגלה דבר הגובל בשערוריה ממש, שעוד לא נעשה כדבר הזה מצד הממשלה. בנוסח האנגלי שהוגש לארצות-הברית כתוב ש"במשלחת הערבית המאוחדת יהיו ערבים פלשתינאים שאינם ידועים כאנשי אש"פ". אחרי זה בא הדפוס הבא: We shall not check their credentials; בניסוח העברי שהוגש לעם בישראל הושמטו מלים אלה: We shall not check their credentials. ביקשתי שייבדק עם מזכיר הממשלה איזו משתי הגירסאות היא הקובעת, העברית או האנגלית. התשובה שקיבלתי היא ממש מדהימה. "הינוסח האנגלי הוא המחייב, שכן ההחלטה נוסחה באנגלית. בתרגום העברי הושמטו המלים שלא ייבדקו הציציות" בשל אסתטיקה סמאנטית, פן ייעלבו הערבים". פן ייעלבו הערבים... לא נשמע עוד כדבר הזה.

ספח גרופר (הליכוד):
אתה לא חושב שיש לך טעות? מה אתה מכניס פה נימה שחורה?

שמעון פרס (המערך):
צריך לקרוא עברית.

במלים אחרות, ממשלת ישראל הסתירה מפני אז-רחיה שהיא מוכנה להסתפק בכך שהפלשתינאים לא יהיו ידועים כאנשי אש"פ, ואז לא יבדקו בציציות שלהם.

מאיר פעיל (מחנה שלי):
לא בציציות, אלא ב-credentials.

שמעון פרס (המערך):
זה קצת אירגון דתי, אבל לא נורא.
מה טעם ומה ערך יש עכשיו להסכמים פרטיים עם ארצות-הברית בנושא זה, לאחר שאנחנו כבר הסכמנו למה שהסכמנו?

מהסעיף הרביעי גם כן לא נותר הרבה, שכן בנושא הגדה ועזה יהיה משא-ומתן לא עם מדינות נפרדות ובנפרד לכל אחד מהנושאים האלה אלא עם משלחת ערבית מאוחדת, שתכלול את מצרים, ירדן והפלשתינאים, כשאלה סוככים בצלה ההכרזה הרוסית-אמריקנית. ומולם נעמוד אנחנו, נשענים על המסמכים 242 ו-338, שהסכמנו גם לשונותם.

שונה שארצות-הברית מודיעה שהיא מתאמת ותמשיך לתאם עם ברית-המועצות את המדיניות שלה לגבי המזרח התיכון ולגבי פתרון הסיכסוך.

גם בעבר היו שני יושבי-ראש לז'נבה. לפי ההסכם כמה בין המעצמות כמעט לא ניתן, בפורומים הבין-לאומיים, להימנע מכך. כל החלטה במועצת הבטחון יכולה לעבור רק אם שתי מעצמות-העל מסכימות לה, ולא — אחת מהן תטיל וטו. לכן כוחות האו"ם צריכים לקבל במועצת הבטחון אישור של שתי המדינות, ונקבעו גם שני יושבי-ראש לז'נבה בגלל אותה סיבה. אבל מאז ועד להודעה האמריקנית וגם הסובייטית — ואותו מדיאגה העמדה האמריקנית — מכאן ועד להודעה האמריקנית שהם תאמו ויתאמו את המדיניות עם ברית-המועצות המרחק רב.

הדבר הזה קשה בשבילנו. הדבר הזה התקבל בתור-עומת חריפה של חוגים מסויימים בארצות-הברית, לא רק של יהודים אלא גם של אמריקנים, כמו הסנאטור ג'קסון ואחרים. אני רוצה לא רק לומר את עמדתנו העקרונית בעניין זה אלא גם לקרוא את נוסח ההודעה שמסרנו, את נוסח הממוראנדום שמסרנו לארצות-הברית בנושא זה. ישראל מחתה בפני נשיא ארצות-הברית על ההודעה המשותפת האמריקנית-סובייטית ואף הביעה באיגרת רשמית תרעומת על צעד זה. האיגרת הרשמית אומרת כך: "אנו דוחים מכל וכל את ההודעה, וזאת מכמה טעמים: א. היא מתעלמת מהחלטות מועצת הבטחון 242 ו-338 שהינן הבסיס היחיד המוסכם על כל הצדדים להסדר בעיות המזרח התיכון; ב. ההודעה מסלפת את תוכן ההחלטה 242 שעזרה להיות מתייחסת רק לאחד ממרכיביה, דהיינו נסיגה ישראלית משטחים. היא מתעלמת כמעט לגמרי מיתר המרכיבים; ג. ההודעה כוללת התייחסות לזכויות הלגיטימיות של הפלשתינאים, בעוד שבהחלטה 242 אין זכר למושג פלשתינאי, אין שום התייחסות ל"זכויות לגיטימיות"; ד. ההודעה מתייחסת לכל ארכה אך ורק ל"הסדר" ולא ל"שלום ברי-קיימא" — just and lasting peace — נוסחה המופיעה בהחלטות 242; ה. ארצות-הברית וברית-המועצות לא יכולות לצרף גורמים נוספים למשא-ומתן על השלום. צירופם של גורמים נוספים יכול להיעשות אך ורק בהסכמת הצדדים המקוריים שהשתתפו בכינוס ועידת ז'נבה ב-1973. הסכמנו שבדיון על בעיות יהודה ושומרון וענייני רצועת-עזה ישותפו ערביי ארץ-ישראל, אך ארצות-הברית וברית-המועצות לא יכולות להחליט על דעתן שלהן מי המשתתפים בוועידת ז'נבה; ו. מההודעה משתמע שיוכנס מושב מיוחד לעידת ז'נבה לצורך הדיון בבעיות המזרח התיכון. הבהרנו לארצות-הברית שוועידת ז'נבה, שבה נסכים להשתתף, היא רק ועידה המושחתת על היסודות שנקבעו ערב כינוסה הראשון, דהיינו: החלטות מועצות הבטחון 242 ו-338 ומכתב היוזמה שנשלח אלינו באמצעות מכו"ל האו"ם; ז. ההודעה עומדת בסתירה להתחייבויותיה של ארצות-הברית כלפינו כפי שהן באות לידי ביטוי בתזכירי ההבנה שנחתמו אתנו ובחליפות המכתבים בין ממשלת ישראל וממשלת ארצות-הברית. ארצות-הברית העבירה לידי-תנו תוכן ההודעה המשותפת 48 שעות בלבד לפני פירסומה.

ראש הממשלה השמיע באוזני שגריר ארצות-הברית, ב-30 בספטמבר, את תגובתנו החד-משמעית לתכנה של

שים האחרונים" — אומר מר בגין — "כל כלי התקנה שורת בעולם וכל העתונות העולמית מתווכחים לא על P.L.O., אלא על זכותו של העם היהודי לארץ-ישראל". אינני יודע אם כלי התקשורת אינם עוסקים ב-P.L.O. אלא בזכותנו, אבל אנחנו הסכמנו עתה להקמת במה בז'נבה. להשמעת קולו של P.L.O.

אינני יודע אם אנו לא צריכים להדאיג את עצמנו. אפילו כמה דעת-קהל וקם קונגרס — אנחנו הרגענו אותם. ויהיה קשה להציע עתה לאנשי הקונגרס לעמוד הלאה על שלהם, כאשר ישראל מסתפקת בפחות מזה.

אולי התקרבו לז'נבה, אבל לא התקרבו לשלום והתקרבו לעימות. ממשלת הליכוד גילתה, סוף סוף, את המציאות, אך גם המציאות חשפה את חוסר המוצא שבמדיניות של ממשלת הליכוד.

(חבר-הכנסת פ. גרופר קורא קריאת-ביניים)

יושנה ארבל-אלמולינו (המערך):
אין על מה לצחוק.

מאיר פעיל (מחנה שלי):
אתם נראים כולכם אותו הדבר בתוך הקונסנסוס שלכם.

שמעון פרס (המערך):
אני מקווה שיוצע לך, חבר-הכנסת גרופר, תפקיד שר ותוכל להירגע. בינתיים כדאי שלא תפריע.

הבעיה העומדת לפנינו איננה של מסמך אלא של מהלך; מהלך שהזהרנו מפניו מראש ושאלנו מוסיפים להציע לו אלטרנטיבה — חתירה להסדרים. אם ניתן להגיע לחוזה שלום — טוב; ולא — מוטב הסדר פחות מושלם מההדר הסדר מושלם שאינו ניתן להשגה, הסדרים תוך יתאים עמדות עם ארצות-הברית בנושא המהותי, הליכה לז'נבה לאחר הכנת דרך אליה היוצרת סיכוי להסדר, ולויתור נכונים לערוך פשרה מהותית, כאשר פשרה זו אמנם תוביל אותנו בדרך שיש בה סיכוי לשלום.

היו"ר מ. ל. מרון:
רשות הדיבור לשר החוץ לתשובה.

שר-החוץ מ. דיין:
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מחשיב מאוד את הדיון הזה — לא את הצד הפולמוסי שבו, גם לא את ההלך של העקיצות שבו, אלא את הנושא במהותו בעיקרו, משום שכל הבית, כל המפלגות אמרו ואומרות לא רק שהן רוצות בהסכם שלום, אלא שהן רוצות גם ללכת לוועידת ז'נבה או, ביתר דיוק, להשתתף בחידוש ישיבותיה של ועידת ז'נבה. אני בטוח שהן אומרות זאת בכנות, והשאלה היא: איך אנחנו הולכים, מה מותר לנו לעשות ומה אסור לנו לעשות כאשר מוצע חידוש ועידת ז'נבה?

אני רוצה קודם כול להוריד נושא אחד מהדיונים, נושא חשוב, נושא שלמעשה בשבילו ביקש המערך את הכנס הזה, אף-על-פי שכמעט לא שמענו עליו — כוונתי להודעה האמריקנית-סובייטית מ-13 באוקטובר, זו הודעה חמורה מאוד, וחומרתה היא כפולה: גם בתכנה, גם במה שנאמר בה, ובעיקר בעובדה שזו הפעם הרא-

או. קיבלנו אותם כמשלחת משותפת ודאגנו לתוכן הדברים ולא לפרניציפ. כל חברי המערך הסכימו לכך, ולא קרה אסון.

עכשיו אני רוצה לומר לגבי ההסכם שלנו. לדעתי התנאי הראשון של הסכם הנוהל שהושג עכשיו, או של כל הסכם ניהול, התנאי שצריך להתנחות בכל הסכם כזה הוא שבשום פנים ואופן לא ייקבע בו איזה שהוא ניהול אשר עלול להפריע או להיות מכשול להגשים את הדברים המהותיים שאנחנו רוצים להגשים. כלומר, לא יכול להיות — איננו צריכים להסכים בשום פנים ואופן — שייקבע איזה שהוא ניהול כזה, שימנע אחר כך מאתנו להגשים את העקרונות שאנו רוצים בבוא העת להגשים בהסכם השלום עצמו. זה תנאי. זה המבחן. השאלה היא: האם בהסכם הניהול יש משהו כזה שעלול לעמוד בסתירה או למנוע או אפילו להפריע לנו להגשים שים מה שאנו רוצים להגשים בבוא העת בהסכם השלום, אם נגיע אליו? ואין, לדעתי, בסעיפים אלה משהו כזה. אבל אם חברה-הכנסת פרס ברצינות — אני יודע שהוא לא עושה זאת ברצינות — שואל: האם סוריה תסכים לשלום אתנו לפי מצע הליכוד, כאשר אין שם נסיגה משמעותית? והאם ירדן תסכים לשלום אתנו כאשר איננו רוצים לסגת מיהודה ושומרון וכו' וכו' — ודאי שאינני יכול לתת תשובה חיובית. מדוע אני אומר, חברה-הכנסת פרס, שאינך אומר זאת ברצינות? — כי האם סוריה תסכים למה שאתה מציע? האם ירדן תסכים למה שאתה מציע? האם מישור יוכל לבוא ולומר שהמצע של המערך, או המצע של ד"ש, או המצע שלנו, חוץ מהמצע של רק"ח —

(קריאה)

זה — לא.

— האם באמת מישור כאן יכול להגיד שיש מצע של אחת המפלגות — פרט לר"ח — שהוא בטוח שהצד השני יסכים לו, שסוריה ומצרים יסכימו לזה? הנהגת ההתנחלויות במרחב-שלמה — זה בסיס להסכם עם מצרים? והנהגת ההתנחלויות ברמת-הגולן — זה בסיס להסכם עם סוריה? איש מאתנו לא יאמר זאת, גם הליכוד לא וגם הממשלה הזאת לא. אנו נאמר: זו עמדתנו?

כל חברי ועדת החוץ והבטחון, ובהם חברה-הכנסת פרס, יודעים היטב את ההצעות שהצענו לאחר ביקורו של מזכיר המדינה ואנס כאן, כטיטה — ואין לי שום סיבה לומר שהערבים הסכימו לכך — כטיטה להסכם שלום. אנו נתבקשנו להגיש ניירות מהותיים, ובנושא זה, שהוא גם ציר הליכוד היום כאן, הודענו לארצות-הברית שהבסיס שלנו הוא שציעים להסדר הסכם שלום בינינו ובין ירדן הוא: "א" ביהודה ובשומרון יש להבטיח זכויות שוות ודו-קיום מלא בין יהודי לערבי; (ב) שום חלק מאזור זה לא יהא כפוף לשלטון או ריבונות זרים; (ג) על כל הסדר להביא בחשבון באורח מלא את צרכי הבטחון של ישראל. בהקשר זה עמדתנו היא כי על בטחונה של ישראל גבולה המזרחי להיות מבוסס על גדר הירדן". זה הבסיס. זה הנייר שהגענו לארצות-הברית לקראת ועידת ז'נבה עכשיו, ועליו אנו רוצים לבסס את הסכם השלום בינינו ובין ירדן. לא נאמר בו שאנו רוצים להחלי את הריבונות הישראלית על יהודה ושומרון ורצועת-עזה; נאמר בו שאנו מסרבים או דוחים כל רעיון שאזור זה

הודעה זו, אך למחרת היום, ב-1 באוקטובר 1977, היא פורסמה.

בסיכום של הנושא הזה רצוני להודיע:

1. הבסיס המשפטי לוועידת ז'נבה הן החלטות מועצת הבטחון 242 ו-338. אנו נשתתף אך ורק בוועידה שתומך על בסיס זה, כפי שהוא בא לידי ביטוי גם במכתב הזימון שנשלח אלינו על-ידי שני היושבים-ראש ב-18 בדצמבר 1973, ושנינו, אם יהיו, יהיו רק על דעתנו.

2. כפי שצויין בהודעה המשותפת של נשיא ארצות-הברית ושלי, הסכמת הצדדים להודעה האמריקנית-רוסית מ-1 באוקטובר 1977 איננה תנאי מוקדם להשתתפות בוועידת ז'נבה, וכן אין היא בסיס לניהול המשא-ומתן.

3. בהודעה המשותפת של ארצות-הברית וישראל חוזרת ארצות-הברית ומדישה שכל ההבנות וכל ההסכמים הקיימים בינינו לבין ארצות-הברית ממשיכים להיות בתוקף.

כידוע, ההסכמים שבין ארצות-הברית לישראל בנושא ועידת ז'נבה הובאו לידיעת הקונגרס של ארצות-הברית והם מחייבים את הממשל האמריקני. לכך ניתן לנו אישור לא רק מפי נשיא ארצות-הברית ומפי מזכיר המדינה אלא גם בהודעה המשותפת שפורסמה בתום שיחותי בווינגטון — הודעה מפורשת על כך, כפי שצינתי.

אני רוצה להעיר לחברה-הכנסת פרס, שקשר באיזה שהוא אופן בדבריו את ההודעה שלנו, ניירה-העבודה המשותפת המוסכם עלינו עם ארצות-הברית, עם הנייר הזה — שיש הפרדה גמורה ביניהם. הנייר הזה —

שמעון פרס (המערך):

אמרתי שמשלחת ערבית תסוכך או תהיה בצל ההודעה האמריקנית-סובייטית. לא קשרתי את זה.

שר-החוץ מ. דיין:

אני רוצה להודיע שלא רק שאין קשר אלא אותה הבנה שהגענו אליה עם ארצות-הברית מושתתת על כך שאנחנו אף דוחים לחלוטין את הנייר הזה. ארצות-הברית הודיעה שאין היא תובעת מאתנו שנקבל את הנייר הזה.

הערה שנייה, גם כן דבר קטן שאני רוצה להוריד אותו מסדר-היום — עוד אחזור לניירה-העבודה שהסכמנו עליו ולדעתי הוא נייר טוב; לא שנאלצנו אלא שלדעתי הוא נייר טוב לצורך הדיון הזה, אבל את זה עוד אסביר להלן — בעניין המשלחת המשותפת, לא זו שאנחנו מסכימים עליה עכשיו. אני רוצה לציין שבדיונים קודמים בז'נבה, במאי 1974, הסכימה ישראל לנהל משא-ומתן על הסכמי ההפרדה עם סוריה במשך תוך משא-ומתן עם מצרים, כאשר קצינים סורים יושבים במשלחת המצרית. לא פסלתי את זה והמערך עשה זאת, כי הסורים לא רצו להופיע בשם בז'נבה ולחתום אתנו את הסכם ההפרדה; הם רצו להופיע תחת כיסוי של המשלחת המצרית, כקצין סורי המשתייך במשלחת מצרית. איש מאתנו לא דחה את זה, כי רצינו בהסכם ההפרדה והסורים העמידו כתנאי שהם יחתמו על הסכם ההפרדה רק אם הם מופיעים יחד עם מצרים ותחת שמה של מצרים. לא היו אז מדינות אחרות. עסקנו אז רק עם מצרים וסוריה. זה היה המצב

ואופן אף לא אחד מאנשי אש"פ. ועל זה יש הסכם מלא. בטיטה הקודמת שהוצעה עלי ידי האמיקנים ואשר חברי-הכנסת פרס קרא אותה, נזכר שם של הפלשתינאים, P.L.O. לא ידועים, חצי-ידועים; כל זה בטל ומבוטל. וההסכם הוא ששום איש מאנשי אש"פ לא ישתתף ואפילו הודענו, שאנו מציעים שנציגים של הערבים הפלשתינאים יהיו מבין תושבי השטחים. אבל נניח שאחד מתושבי השטחים — לא נציג שבא מלבנון, אלא ראש עיריה, אחד מראשי העיריות כאן — יודיע שהוא מייצג את אש"פ; הוא לא יוכל להשתתף שם, כי זה יהיה בניגוד להסכם. אם ירצו לנהוג בניגוד להסכם אנו לא נשתתף. לא נשתתף בניגוד להסכם. השאלה היא מי יהיה האיש. לא זו בלבד שזה איננו יכול להיות נציג שבא מלבנון, אלא גם אם יהיה אחד מהתושבים כאן, הוא מקובל עלינו כל זמן שאינו מודיע שהוא מייצג את אש"פ; אם הוא יודיע שהוא מייצג את אש"פ — איננו יושבים אתה. זו נקודה ראשונה לגבי השתתפותם של הפלשתינאים.

יש פה שני סעיפים. אגיע לנושא המרכזי בדיון כאן, נושא הגדה המערבית ועזה, אבל לפני זה אדבר על פתרון בעיית הפליטים, כי שני הסעיפים 3 ו-4 הם בינאטראליים. סעיף 4 עוסק בפתרון בעיית הפליטים. בסעיף זה נאמר: "פתרון בעיית הפליטים הערבים והפלסטיים היהודים יידון בהתאם לכללים שיש צורך להסכים עליהם". השאלה שעמדה והשאלה שעומדת היא אם אנחנו רוצים או לא רוצים לדון בפתרון בעיית הפליטים לפי תפיסתנו הפתרון הוא יישובם בארצות שבהן הם נמצאים עכשיו, את זה אני אומר לא רק פה בכנסת. את זה אמרנו לגביה ובכל הדיונים שם. אבל כדי לדון בכך שהם ייושבו בלבנון ושהם ייושבו בסוריה וייושבו בירדן צריך לדון גם עם המדינות האלה — לא רק אנחנו — ועם הפלשתינאים עצמם. היות שהדבר מורכב, כי יש מדינות שהם יושבים בהן ואין רוצים שהן תהיינה בדיונים — יש 200,000 פליטים בכוויית או בעיראק, ויש שאלה של פיצויים לפליטים הישראליים מעיראק — איננו רוצים להכניס את כל זה למסגרת ז'נבה. לכן אמרנו: "פתרון בעיית הפליטים הערבים והפלסטיים היהודים יידון בהתאם לכללים שיש צורך להסכים עליהם" — בנפרד, כי השאלה מורכבת. ייתכן שיש צורך לדון על נושא זה בכלל לא במסגרת ועידת ז'נבה, אבל לומר שאפשר לפתור את הסיכסוך הישראלי-ערבי בלי לגעת בשאלת הפליטים — זה לא יהיה נכון.

לנושא שמופיע כאן בסעיף 3, נושא הגדה המערבית ועזה, נושא זה יידון בקבוצת עבודה שתכלול את ישראל, ירדן, מצרים והערבים הפלשתינאים. אומר דעתי מדוע אני חושב שהסעיף, גם אם כתוב כפי שכתוב כאן — הממשלה רוצה לכתוב אותו בנוסח אחר בלי לשנות את תכנון — מקובל עלי. מהי הבעיה? רבותי חברי הכנסת, השאלה ביסודה היא פשוטה. האם אנחנו רוצים, ב-1977 וב-1978, לדון על הסדר איוה שהוא, הסדר שיהיה במסגרת הסדר שלום, לגבי יהודה ושומרון ורצועת עזה בלי לדבר גם עם הערבים שיושבים שם? אני לא. אני מודה שאני רוצה להידבר גם אתם. מלין ורבע איש נמצאים שם.

שושנה ארבל-אלמולינו (המערך):

אפשר לדבר אתם פה, למה דווקא בז'נבה?

יהיה כפוף לשלטון או ריבונות זרים; נאמר בו שאנו רוצים שיהיו זכויות שוות ודריקום מלא בין יהודי לערבי ביהודה ובשומרון וברצועת-עזה. ואני אומר זאת כדי לבחון אם בהסכם שהשגנו, בנייר-העבודה, יש משהו העלול לעמוד בסתירה לכך, אם אמנם נרצה להגשים דברים אלה והערבים אמנם ירצו ללכת לקראתנו.

אקרא את נייר-העבודה כולו, כי מוטב לקרוא אותו בשלמותו לפני הבית מאשר לקרוא סילופים מגמתיים המתפרסמים בעתונים יום יום כחלקים ממנו, ובעיקר לאחר ישיבת ועדת החוץ והבטחון. וזו לשון נייר-העבודה בדבר הצעות לכינוסה מחדש של ועידת השלום בז'נבה: 1. הצדדים הערבים ייוצגו על-ידי משלחת ערבית מאוחדת אשר תכלול ערבים פלשתינאים. לאחר מושבי הפתיחה תתפצל הוועידה לקבוצות עבודה: 2. קבוצות העבודה למשא-ומתן ולכריתת חוזה שלום יורכבו כלהלן: א) מצרים — ישראל; ב) ירדן — ישראל; ג) סוריה — ישראל; ד) לבנון — ישראל, אם לבנון תצורף לוועידת ז'נבה; 3. נושאי הגדה המערבית ועזה יידונו בקבוצת עבודה שתכלול את ישראל, ירדן, מצרים והערבים הפלשתינאים; 4. פתרון בעיית הפליטים הערבים והפלסטיים היהודים יידון בהתאם לכללים שיש צורך להסכים עליהם; 5. הבסיס המוסכם למשא-ומתן בוועידת השלום בז'נבה על המזרח התיכון הוא החלטות מועצת הבטחון 242 ו-338; 6. כל הכללים המקוריים — of reference initial — של ועידת השלום בז'נבה נשארים בתקפם, למעט מה שיוסכם עליו בין הצדדים. כלומר, אם הצדדים יסכימו על שינוי — יהיה שינוי.

מה יש ומה נאמר בהסכם זה? נאמר בו שתהיה משלחת ערבית מאוחדת, שהיא התקיים במושבי הפתיחה. לא יתנהל משא-ומתן עם המשלחת המאוחדת בשום נושא, באיוה שהוא נושא. דבר זה כך כתוב ודבר זה נאמר בפרוטוקול ודבר זה נכתב כך בשני הצדדים: האחד — מה שנאמר לגבי הפתיחה, והשני — לאחר מושבי הפתיחה. לאחר מושבי הפתיחה תתפצל הוועידה לקבוצות עבודה שבהן יעסקו במשא-ומתן לכריתת חוזה שלום בין המדינות השונות.

כל נסיון — ושמעתי שאמש בטלוויזיה נעשה נסיון כזה — להציג את הדברים אחרת הוא פשוט לא אמת, לא פחות מזה. כי נייר זה איננו רק נייר שעומד בפני עצמו. נייר זה מצורף לפרוטוקול שבו מופיע גם נשיא ארצות-הברית. אפשר להתפלל איך שרוצים, אבל מה שנאמר בו והוסכם-עליו — ולא נחבע מאתנו בכלל לנהל משא-ומתן עם משלחת משותפת — מה שנאמר והוסכם עליו הוא שלאחר מושבי הפתיחה תתפצל הוועידה לקבוצות עבודה; וקבוצות העבודה הן שלא רק ינהלו משא-ומתן אלא ינהלו משא-ומתן וגם יחתמו על חוזה שלום — מצרים-ישראל, סוריה-ישראל, ירדן-ישראל, לבנון-ישראל. הנקודה הראשונה היא הנקודה הזאת.

הנקודה השנייה — לגבי השתתפותם של הפלשתינאים בוועידת ז'נבה בכלל ובשני הפורומים: בפורום הראשון בפתיחה בקבוצה מאוחדת, ובפורום השני בקבוצת עבודה שתדון ביהודה ובשומרון וברצועת-עזה. לגבי הפורום הראשון — ישתתפו בו פלשתינאים, אבל בניגוד לכל מה שנאמר גם כאן עכשיו בשום פנים

המערבית — נשב ונדון אתם על כך. עשר שנים לא הסכימו לכך, אבל נניח שיבואו עכשיו ויציעו זאת — נדון על כך. אבל בין שזו הצעת המערך של תכנית-אלון, של פשרה טריטוריאלית, ובין שזו הצעה זו של חיים במשותף, חבר-הכנסת שמעון פרס, האם אתה חושב שבמסגרת הסדר שלום אפשר לדון בתכנית כמו תכנית-אלון בלי שישתתפו נציגים של הערבים הפלשתינאים? ומדוע? אומר יותר מזה. מה הן שתי האלטות נאיביות שאינן מקובלות עלי ויכולות להיות שונות מוזה? — שהערבים הפלשתינאים יהיו חלק מן המשלחת הירדנית; את זה רצינו ואנחנו רוצים וירדן אינה מסכימה. ירדן, משום-מה, חושבת שהיא ריבונית בדיוק כמו כל מדינה אחרת.

(קריאות)

אתם רוצים להפריע, יפה מאוד. חבר-הכנסת שחל, ביקשתם דיון מדיני. נקיים דיון מדיני. אם אתה רוצה דיון מדיני נערוך דיון מדיני. אנחנו רצינו שהערבים הפלשתינאים יהיו חלק מן המשלחת הירדנית. המשלחת הירדנית סירבה ומסרבה. איננו יכולים לכפות את זה עליה. רצינו והצענו זאת וקיבלנו תשובה שלילית. אז עומדות בפנינו שתי הברירות: לומר שאנחנו מסכימים שהם יסתפקו באיזו שהיא צורה אחרת, ואם לא מסכימים — לא יהיה שום פלשתינאי. אלה שתי האפשרויות האחרות. מה שהסכמנו — וזה כתוב בגוהל העבודה — הוא שלא ננהל עם הממשלה הזאת, הכוללת את נציגי מצרים, ירדן והערבים הפלשתינאים, משא-ומתן על חוזה שלום. לכן זה לא נאמר בהמשך אלא בתוכן שונה. לגבי נושאי הגדה המערבית ועזה לא מדובר על חתימת חוזה שלום כפי שנאמר לגבי המשא-ומתן על מצרים, ישראל, סוריה וכן הלאה, אלא נושא זה — הגדה המערבית ועזה — יידון בקבוצת עבודה שתכלול את ישראל, ירדן, מצרים והערבים הפלשתינאים. מצרים משתתפת כאן בתוקף היותה אותה מדינה שכבשה בשעתה את רצועת-עזה. לא מדובר כאן על חוזה שלום. מדובר כאן על כך שידונו בנושאים של הגדה המערבית ושל רצועת-עזה.

ובכן אינני חושב שבשעה שקובעים דפוסים של נוהל, לפני שנכנסים לתוכן, אפשר או צריך לקבוע איזה שהוא דפוס של נוהל אחר, מעבר לזה. מה צריך לעשות בבטחון, שלא יהיה כל ספק בכך שאיננו עומדים לדון בהקמת מדינה פלשתינאית באיזו צורה שהיא — ובכן, הדברים לא רק נאמרו לנושאי ארצות-הברית אלא גם בהסכם; בנייר הזה שהוסכם על-ידי נציגי ארצות-הברית והפרד הנושאים הזה מאותם גושי אים שכן דנים בהם על חוזה שלום בין מדינות. ובהסכם, בהסכמת האמריקנים, לא רק רצון ומחשבות שבלב שלנו, שונה הדבר, והנוסח הזה אינו כולל משא-ומתן על חוזה שלום. אבל לדון בנושאים שישנם שם — זה כן.

אנחנו צריכים להבטיח לעצמנו, לדעתי, שלושה דברים עיקריים, ושלושתם מובטחים בהסכם הזה: ראשית, שעמדתנו היא שאיננו חוורים לגבולות הקודמים. ולכן החלטת 242 על יסוד הפרשנות לא רק שלנו, אלא על יסוד הפרשנות האמריקנית שהחלטת 242 אינה קוראת לישראל לחזור לגבולות הקודמים, היא הבסיס היחיד למשא-ומתן בויגבה; שנית, שאיננו מסכימים באיזו צורה שהיא להקמת מדינה פלשתינאית עצמאית

שר-החזן מ. דיין:

חברת-הכנסת אלמזלינו, אפשר לדבר אתם פה. האם את חושבת שהם ידברו אתנו פה על הסדר נפרד? האם את חושבת שאפשר היום או בשנה הבאה לעשות הסכם שלום, לדון על הסכם שלום, ולומר: אתם או על-אודותם איננו רוצים לדבר? אם את חושבת כך, זה לא מציאותי. אם מישו חושב ברצינות ובכנות — ואני מניח שכל או רוב חברי הבית רוצים כך — שאפשר לעשות הסכם שלום שיכלול את יהודה ושומרון ורצועת-עזה, ואנחנו נאמר שבזיגבה, כאשר שם אנחנו עוסקים בזה, איננו רוצים לדבר עם הערבים הפלשתינאים — גם מי שחושב כך, זו דעתו; דעתי היא שאי-אפשר. גם אינני רוצה בכך. אינני רוצה להציג את עצמנו, את מדינת ישראל ואת עם ישראל כמי שאינם מוכנים לשבת ולדבר עם נציג של 400,000 ערבים ברצועת-עזה המוכנים לדבר אתנו על שלום.

שושנה ארבל-אלמזלינו (המערך):

אדוני שר החוץ, על מה תדבר אתם בויגבה?

שר-החזן מ. דיין:

טוב ששאלת. בכוונה קראתי את הקטע של מה שכתבנו למזכיר המדינה, מה הוא הבסיס שאנחנו חושבים שעליו צריך להיות מושגת ההסדר של חיים משותפים בגדה המערבית. קראתי את הקטע קודם; אם את רוצה אקרא אותו שוב, על זה אדבר אתם בויגבה. "ליהודה ושומרון יש להבטיח זכויות שוות לזרקים מלא בין יהודים וערבים". על זה אדבר אתם בויגבה — "שום חלק מאזור זה לא יהיה כפוף לשלטון או ריבונות זרים" — על זה אני רוצה להידבר אתם. כל הסדר יביא בחשבון באורח מלא את צרכי הבטחון של ישראל. בהקשר זה עמדתנו היא כי על בטחונה של ישראל בגבולה המזרחי להיות מבוסס על גהר הירדן.

מאיר פעיל (מחנה שלי):

אדוני שר החוץ, האם ממשלת ישראל מוכנה לדבר אתם על מתן זכות הגדרה עצמית לעם הפלשתינאי?

שר-החזן מ. דיין:

חברת-הכנסת פעיל, אני רוצה להביע את עמדת הממשלה. לא אעשה זאת בתשובה על קריאות-ביניים. אבקש לומר את עמדתי.

(קריאה: האם פירוש הדבר שכבר לא תחכה לטלפון, או שאתה עדיין מחכה לטלפון?)

רבותי, אשיב ברצון על כל שאלה, אבל אם מישו רוצה שלא אוכל לומר את דברי, לזה אינני רוצה להיגרר.

מאיר פעיל (מחנה שלי):

האם כבוד השר מוכן לדבר עם הנציגות הערבית הפלשתינאית על נושא הגדרה עצמית לפלשתינאים?

שר-החזן מ. דיין:

הנוהל שאנחנו מסכימים לו צריך שלא יפריע לא למה שאתה רוצה אלא למה שאנחנו רוצים. כאשר תקבע נוהל עבודה תקבע אותו שיתאים למה שאתה רוצה.

אמרנו, נוסף על כך, שאם הערבים ירצו להציע הצעה שהציע בשעתו המערך — של חלוקת הגדה

לראות את הדבר הזה כאפיוודה ולא כדבר מתמשך ודאי לא כסיבה למנוע דיונים בוועדה. מכל מקום אני מגנה בכל תוקף את ההדלפות הללו.

שר החוץ אמר שבעצם לא דנו פה על העניין. הנושא שמומלץ על הפרק הוא ההצעה המשותפת האמריקני-ית-רוסית; לכן כששירברבו לתוך הדיון הזה את עניין מסמך-העבודה — ואני מבין שזה נוהג — אינני כל כך שותף לפסילה המוחלטת של המסמך הזה. האמת היא שאינני יודע איך אנשי המערך ומנהיגיו היו נוהגים במצב הזה ובנתיבים האלה, על מה היו חותמים ועל מה לא היו חותמים.

שר-הבריאות א. שוסטק:

אתה כן יודע.

יהודה בן-מאיר (חזית דתית לאומית):

תהיה בטוח שהיו חותמים כבר מזמן. ראינו בעבר.

מאיר עמית (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

נכון שבנייר-העבודה הזה יש הרבה מוקשים והוא יכול להיות לרועץ, וייתכן שבכמה וכמה סעיפים צריך היה לעמוד על כך שהם ינוסחו אחרת. אבל יש בו שני דברים חיוביים: קודם כל, הוא שומר על תאוצה, על מומנטום. שנית, הוא מונע את העימות עם ארצות-הברית היום, וזה למעשה אחד היעדים המרכזיים שלנו. אבל הבה לא נשכח שמסמך-העבודה הוא בסך-הכל "אקדמות למועד", בסך-הכל הוא מדבר על פרובלמה על סדר ונוהל, ולא על תוכן, בשעה שההצעה המשותפת האמריקני-רוסית היא חמורה מאין כמוה, כי: (א) היא מדברת על תכנים; (ב) זה 29 שנים, פרט לתקופה קצרה מאוד אחרי מלחמת-קדש, לא היתה היי דברות אמריקני-רוסית, שילוב יד ביד אמריקני-רוסי בנושא המזרח התיכון. ואני מוכרח להודות שלא קייבלנו הסבר מתאים לא לניסוח כפי ששר החוץ הסביר פה ולא לסעיפי הניסוח. אנחנו יכולים לנתח יפה מאוד את נקודות התורפה שבהם, אבל מה הביא לכך? מדוע האמריקנים החזירו את הרוסים למורת התיכון לאחר שארבע שנים הם עבדו קשה כדי להוציא אותם מפה? האם זה בגלל סאליט? בגלל בלגראד? איזה מחיר משלמים? מי משלם את המחיר? כל הדברים האלה אינם ברורים. האם זו עיסקה בין-לאומית שאנחנו משלמים את המחיר שלה? את הדברים האלה אנחנו צריכים לברר.

ואני רוצה לומר שאני חושש גם מעבר לזה להתנהגות הממשלה בשעתה בעניין ההצעה המשותפת: (א) בגלל הנוקשות המיותרת בעניין יהודה ושומרון; (ב) בגלל זה שפטריון את האמריקנים מהנדר של ההיי דברות אתנו. גם לזה יש השלכה על כך שנולדה מין הצהרה משותפת כזאת.

לסיכום, גבירתי ורבותי, מזמן לא עמדנו בפני מצב כל כך חמור, והמצב הזה מחייב, לפי דעתי, היי דברות פנימית מירבית. לכן אני מציע לשר החוץ — זה עדיין לא מאוחר — שהקואליציה תסכים בכל זאת להעביר את הנושא לוועדה. הוא יותר חשוב מכדי שנמרח אותו ונוריד אותו מסדר-היום.

הי"ר מ. ל. מרון:

חברי הכנסת, אנו ניגשים להצבעה. לפנינו ההצעה שהועלתה עליידי חברי-הכנסת פרס — ללכול את הנושא

או חלקית או מסופחת בגדה המערבית וברצועת-עזה. ולכן הסכמנו לנהל וזהו כאשר הוא הופרד מהחלקים האחרים שבהם דנים על יחסים בין מדינה למדינה ולא הסכמנו שיינתן באיזה שהוא אופן סטאטוס עצמאי למשלחת הפלשתינאית, ואין פה בשום מקום סטאטוס עצמאי למשלחת הפלשתינאית; ושלישית, שבשום אופן לא נקבל איזה שהוא נייר-עבודה שטומן בתוכו אפשרות כלשהי שנצטרך לשבת לדיונים עם אש"פ. והדבר הזה אינו קיים כאן באיזו צורה שהיא.

לכן, לדעתי, כנייר-עבודה הנייר הזה הוא סביר, לדעתי הוא טוב.

לאחרונה, רבותי, אני רוצה לומר שאיננו מדברים על נייר-עבודה או על נוהל שצריך לשמש רק אותנו. אם אנחנו כולנו מדברים ברצינות על כך שנשב עם הערבים למשא-ומתן לשלום, ואנחנו יושבים עם האמריקנים ודנים אהם מה יכול להיות הנוהל שיוכל לשמש את שני הצדדים, בלי שדבר זה יפריע לנו לעמוד על העקרונות שלנו; אם אנחנו מדברים על נוהל שצריך לשמש גם את הצד השני; אם אתם באמת רוצים — ייתכן שאינכם רוצים, אבל מי שבאמת רוצה — לגסות להגיע להסדר שלום עם הערבים, בלי שום בטחון שנגיע בסוף הדרך להסדר שלום, בלי שום בטחון שנוכל לעשות עם כל המדינות הערביות את אותה כיבירת דרך, אבל שנוכל להתחיל לגסות — אנחנו צריכים להיות מוכנים לקבוע נוהלי עבודה כאלה ששני הצדדים יוכלו לקבל אותם במסגרת לביור אפשרות של משא-ומתן לשלום.

הואיל והוועדה דנה רק אתמול בנושא הזה, ואין לי שום ספק שנחזור ונדון בו עוד פעמים רבות כשיהיה חומר נוסף, ויהיה חומר נוסף — אינני רואה טעם להציע היום להעביר את הנושא הזה לוועדה כשרק אתמול היא דנה בזה, ומאתמול עד היום לא נוסף לנו שום דבר חדש. לכן אני מציע ומבקש עכשיו להסיר אותו מסדר-היום. נחזור ונדון בו הן בוועדה והן במליאה כשיהיה על מה לדון.

שושנה ארבל-אלמולינו (המערך):
נושא כזה להסיר מסדר-היום?

הי"ר מ. ל. מרון:
רשות הדיבור לחברי-הכנסת עמית.

מאיר עמית (התנועה הדמוקרטית לשינוי):
אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים, עלי-אף הבקשה של שר החוץ שלא להעביר את הנושא לוועדה אני מציע בכל זאת שנעביר אותו לוועדה. איננו מדברים רק על מחר. והאירועים באים עלינו כחתך, לא רק מדי יום ביומו אלא לפעמים מדי שעה בשעה, והעניין הוא חשוב מדי ובנפשנו מכדי שנעבור עליו לסדר-היום.

היה לי תנא דמסייעא יוצא מן הכלל, שר החוץ בכבודו ובעצמו, כאשר דיבר על ההצעה המשותפת ותומרתה. אני רוצה לומר פה במשפט מוסגר שאני מודע לכך שיש הדלפות מועדת החוץ והבטחון; ואני אישית — אינני יודע אם זה המקום לומר זאת — הרגשתי אתמול והיום מאוד לא בנוח בתור חבר בוועדת החוץ והבטחון כשלמעשה השערים נפרצו לרווחה, ואני רוצה

בסדר-היום של הכנסת; והצעתו של שר החוץ — שלא לכלול את הנושא בסדר-היום. ההצעה השלישית היא של חבר-הכנסת עמית, להעביר את הנושא לדיון בוועדה. (חברת-הכנסת ש. ארבל-אלמוזלינו — נו קוראת קריאת-ביניים)

חברת-הכנסת שושנה ארבל-אלמוזלינו, אני מבקש ממך לא להשמיע קריאות-ביניים בעת שאנו ניגשים להצבעה.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):
למה לא לקיים דיון בוועדת החוץ והבטחון?

היו"ר מ. ל. מרון:
זו לא השאלה. אנו ניגשים עכשיו להצבעה על שלוש ההצעות.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):
איך אתם לא מתביישים? מה תעשה ועדת החוץ והבטחון אם גם נושאים כאלה לא יועברו אליה?

יגאל כהן (הליכוד):
אתמול היה דיון. מה יש לחדש?

היו"ר מ. ל. מרון:
חברת-הכנסת ארבל-אלמוזלינו, זו הפעם השלישית שאני מבקש ממך לאפשר לי לגשת להצבעה.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):
האם אסור לקרוא קריאות-ביניים?

היו"ר מ. ל. מרון:
אין אלה קריאות-ביניים, זו הפרעה ליושב-ראש.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך):
מדוע אין אנשי הליכוד, משיבים? אין להם מה להגיד.

היו"ר מ. ל. מרון:
אני מבקש ממך, בפעם הרביעית, שלא להפריע לי בעת שברצוני לגשת להצבעה. אנו נצביע על שתי ההצעות הראשונות, זו מול זו.

הצבעה

- בעד ההצעה שלא לכלול את הנושא
בסדר-היום של הכנסת 41 —
בעד ההצעה לכלול את הנושא בסדר-
היום של הכנסת 28 —

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
מי נמנע?

היו"ר מ. ל. מרון:
מי נמנע?

הצבעה

- נמנעים 7 —
ההצעה שלא לכלול את הנושא בסדר-היום של
הכנסת נתקבלה.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אני מבקש רשות להודעה על הימנעות.

היו"ר מ. ל. מרון:
ניגש עתה להצבעה על הצעתו של חבר-הכנסת עמית — להעביר את הנושא לדיון בוועדה.

הצבעה

- בעד ההצעה להעביר את הנושא לדיון
בוועדה 29 —
נגד 41 —

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
מי נמנע?

היו"ר מ. ל. מרון:
מי נמנע?

הצבעה

- נמנעים 7 —
ההצעה להעביר את הנושא לדיון בוועדה
לא נתקבלה.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אני מבקש למסור הודעה על הימנעות.

היו"ר מ. ל. מרון:
חבר-הכנסת וילנר, בבקשה.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, סיעתנו נמנעה לא מסיבות פרוצדוראליות אלא מפני שאנו איננו מסכימים עם העמדה של "המשלה", ממשלת הליכוד, ואיננו מסכימים עם העמדה של המערך ושל ד"ש בכנסת אשר תוקפת את הליכוד מצד ימין, מצד ניצי עוד יותר, משום-מה.

ההודעה המשותפת הסובייטית-אמריקנית על המזרח התיכון מציעה קווים לפתרון אשר מבטיחים את הזכויות של ישראל ושל העם הערבי הפלשתינאי ושל המדינות הערביות. שתי המעצמות מציעות גם שייכנו יחסי שלום נורמאליים וחוזיים בין ישראל ושכנותיה על בסיס של הכרה הדדית בריבונות ובשלמות הטריטוריאלית. מי שמתנגד לפתרון כזה — וזו ממשלת הליכוד וראשי האופוזיציה של המערך ושל ד"ש — אינו מעוניין בשלום אלא דוחף ביוזעין למלחמה חדשה, מכיוון שלא יכול להיות שלום במזרח-התיכון בלי ונגד ברית-המועצות, בלי ונגד העם הערבי הפלשתינאי ונציגותו המוסמכת, המוכרת והבלעדית — אש"פ. לא ישראל צריכה לקבוע מי הם נציגי העם הערבי הפלשתינאי, כשם שאין הערבי הפלשתינאי קובע מי הם נציגי ישראל.

מה שמכונה "נייר-העבודה האמריקני-ישראלי" הוא נייר מעורפל, דו-משמעי ומתחמק מהנושאים המרכזיים, שהם: (א) הצורך בשיתוף אש"פ בוועידת ז'נבה, כי זה הצד השני העיקרי למשא-ומתן בצד הנציגות הישראלית; (ב) הצורך בהקמת מדינה פלשתינאית עצמאית בגדה וברצועת-עזה בצד מדינת ישראל ריבונית; (ג) הצורך בנסיגה מהשטחים שנכבשו ב־1967 וקביעת קווי ה־4 ביוני כגבולות השלום.

בלי שלושה אלה כל הדיבורים על שלום הם דברי הבל. גם הנסיונות לכנס בעזרת בנו של מי שלא נבחר לראש עיריית חברון כנס כלשהו מחר, מבויים עלי-ידו. השלטונות הצבאיים הישראליים בגדה כדי להקים נצי-

הו"ר מ. ל. מרון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת פעיל.

מאיר פעיל (מתנה שלי):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני רוצה — ואני מקווה שאעשה זאת בקיצור — למנות את סיבות הימנעותי והימנעות סיעת מתנה שלי בהצבעה שהיתה. גם אנחנו לא מקבלים את עמדת המערך שהעלה את הנושא ולא את עמדת הממשלה שהציעה להסיר אותו מסדר-היום. זוהי הסיבה האמיתית שמצאנו את עצמנו מחליטים להימנע.

אני חושב שעמדת המערך, הדוחה לחלוטין הידברות עם משלחת פלשתינאית, תהא אשר תהא, תביא למניעת כינוסה של ועידת ז'נבה ולהחששת המלחמה. זו המשמעות של עמדת המערך אילו היתה מתקבלת. בעוד המערך רוצה לטרפד את הוועידה לפני כינוסה תביא מדיניות ממשלת הליכוד לפיצוץ של ועידת ז'נבה עצמה בעת הדיונים, בגלל התכנים החמורים שתביא אותה לוועידה ממשלת הליכוד. ואם תתפוצץ ועידת ז'נבה שוב תבוא למלחמה.

איך אפשר לפוצץ? אפשר להתחיל בפרשת ה"צ" ציות" וה-credentials שנרמזה כאן קודם. אחר-כך די להצהיר משפט קשוח: לא נוותר בשום פנים על שום חברת ארץ ביהודה ושומרון, ואז תתפוצץ הוועידה; כי כולם מודים, וגם כבוד שר-החוץ אמר בגלוי כי הוא מודה, שבעצם בלי הצעת נכונות מצד ישראל לוותר על טריטוריות אין שום סיכוי לדבר על שלום. השיטה השלישית לפוצץ היא להודיע בעליל: שום דיבורים על מדינה עצמאית ו"אנחנו עוברים את הוועידה". בין שלוש אלה יש עוד עשרות עילות שבאמצעותן אפשר לפוצץ את הוועידה.

אני מאשים את הליכוד והמערך שהקונצפציות שלהם בקשר למדיניות השלום הן ויכוח טאקטי עקר בתחום של ה-totally unacceptable. מה שהמערך אומר הוא totally unacceptable, מה שהליכוד מציע הוא totally unacceptable, ומה שמציעה ד"ש, הוא, כנראה, גם כן totally unacceptable. כלומר, מתווכחים חכמי ישראל מה להגיד בהצעה אשר כולם יודעים כי לא יקבלו אותה.

מאיר עמית (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

מה אני הצעת? יש לי מה להציע, אבל היום לא הצעתי זאת.

מאיר פעיל (מתנה שלי):

אני שמח לשמוע זאת. אם אתה מתכוון להציע ויתורים טריטוריאליים תתקרב לתחום של supposedly acceptable. אני מסכים למה שאמר שר החוץ. אף אחד לא בטוח שלתכנית מדינית מסוימת יגידו כן.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

שר החוץ אמר שתכנית של סיעה אחת — ואני אומר של שתיים — לבטח תתקבל.

מאיר פעיל (מתנה שלי):

אני לא מוכן לתת שום תחבולת ברוב גדול בכנסת תכנית השלום שלנו, שעניינה ויתור על השטחים המוחזקים תמורת שלום, מיד יגיד הצד הערבי: אנחנו רצים לשלום, אני לא מוכן להישבע על כך היום. אני

גות פלשתינאית, כביכול, של אנשים שלא מייצגים שום איש ומארגנים על-ידי ממשלת הליכוד — הם נסיונות מגוחכים. בכל עם יש בוגדים ויוצא-ידופן, אולם כל ראשי העיריות בגדה וברצועה הכריזו מחדש בימים אלה בתוכיר למזכיר הכללי של האו"ם שישי נציגות אחת ויחדיה לעם הפלשתינאי — אש"פ.

אנו צריכים לשמות, מתוך דאגה לשלומה ובטחונה של ישראל, שאש"פ מוכן לשבת אתנו בוועידת ז'נבה ולעשות שלום אתנו יחד עם המדינות הערביות ולהכיר בריבונותה של ישראל על בסיס של הכרה הדדית. מה הרע בזה? האם כיבוד הזכויות של העם השני שולל את הזכויות שלנו? האם ברצינות חושבים אתם, הליכוד, המערך וד"ש, שעל-ידי משחקים סמאנטיים תפתרו את השאלה הלאומית בארץ? אתם יודעים שאתם דוחפים יחד למלחמה חדשה שלא תשנה את המצב אלא תביא לעוד אלה, עשרת אלפים קברים של צעירים שלנו. לזה אתם דוחפים. אין כוח בעולם שימנע את הקמת המדינה הפלשתינאית לצד מדינת ישראל. הבה נעשה זאת מתוך רצון חפשי, מתוך אחדות עמים, ולא מתוך התנגדות וסיכון השלום באזור ובעולם כולו. הלא אנחנו כבר הסכמנו לשתי מדינות. הלא כתוב במגילת העצמאות של מדינת ישראל שאנחנו מקימים את המדינה היהודית בארץ-ישראל, היא ישראל, על בסיס החלטת העצרת 29 בנובמבר 1948, שבה הוחלט להקים שתי מדינות. אין בזה שום חדש; החדש הוא בפרטים. החדש הוא בהסדר הטריטוריאלי. אם המדינות השכנות, לרבות אש"פ — אם הדבר יהיה על בסיס של הדדיות — מסכימות שהמדינה הפלשתינאית תקום לא על בסיס הגבולות של 1947 אלא על בסיס גבולות יוני 1967, אנחנו צריכים לקבל זאת בשמחה, כי לא נמנע מדינה פלשתינאית. אנחנו רק נסכן את החיים, את הבטחון, ולטווח ארוך את עצם הקיום של מדינת ישראל אם נמשיך במדיניות הקיימת.

ההתנגדות להודעה הסובייטית-אמריקנית נובעת, בנוסף על שוביניזם ולאומנות קיצונית שלא קיימת כבר כמעט בעולם בסוף המאה ה-20, גם מאנטי-סובייטיזם פראי, שאפילו האמריקנים אינם דוגלים בו; מהתנגדות לדטאנט; מאי-אכפתיות לשלום העולם. לכן אנחנו קוראים לריאליזם מדיני, אנחנו קוראים למציאות בפ"י ליטיקה, כי את המלה "מלחמה" — שאף אחד מאלה שדיברו לפני לא הזכיר אותה — רוצים להסתיר מן העם; אבל גם מה שמציע הליכוד, גם מה שמציע ראש-הממשלה בגין ושר-החוץ דיין, גם מה שעושה מי שקרוי אצלנו שר החקלאות, העוסק בכיבוש שטחים ובהכנת הסיפוק, ומה שעושה הממשלה — זו מלחמה. מה שמציע פרס, ראש האופוזיציה, מה שמציע חבר-הכנסת רבין והאופוזיציה של ד"ש — זו מלחמה. יש ביניהם הבדל, אבל הכול מוליך למלחמה, מכיוון שאינם מוכנים להכיר בזכויות של העם השני בארץ הזאת, אפילו על בסיס של הדדיות, אפילו אם העם השני, הפלשתינאי, יכיר בזכותה הריבונית של מדינת ישראל לקיום ולבטחון. לכן אתם מוליכים, בקונסנסוס הלאומי, למלחמה. אנחנו קוראים להתייצב נגד הקונסנסוס הזה. הוא לא לאומי, הוא אנטי-לאומי; הוא לא לטובת ישראל, הוא רק יביא אסון על ישראל, והוא ישימנע. אנחנו נפעל לגיס כל קורטוב של הגיון ושל ריאליזם בכל המפלגות כדי למנוע אסון מלחמה חדשה שאתם מובילים אליו.

ואני מקווה גם את הערבים, איך שהוא לכיוון ההי-דברות — הרי אם נטרפד אותו, אותו שיתוף פעולה עלול להתפתח לקראת אינוס; ואם יהיה אינוס ביאלץ, לפי דעתי, לוותר על רוב השטחים בלי שלום.

ולבסוף, מעל במה נכבדה זו אני מרשה לעצמי, כיהודי וכציוני, לקרוא ליהדות העולם להשמיע את קולה למען מדיניות של שלום וריאליסם פוליטי. התמיכה במדינת ישראל הפכה בשנים האחרונות למכנה משותף יהודי עיקרי, אך אין לזהות אותה בשום פנים ואופן עם דבקות עיוורת במדיניות המוטעית והרת-הסכנות של ממשלת בגין—דיין או עם האמיתות הפולי-טיות של שמעון פרס. אני חושב שזו תהיה מצווה ממדרגה ראשונה לכל יהודי באשר הוא בעולם, שב-מסגרת תמיכה עקרונית בציונות ובמדינת ישראל ירים קול של ביקורת נגד מדיניות ישראלית קטנונית, שאינה מרחיקת-ראות, המוליכה אותנו אל אחת מהשתיים: למדינת אפארטהייד או למלחמה — או אולי לשתייהן גם יחד, בעונותינו.

הי"ח מל. מרון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת כהנא.

קלמן כהנא (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, יורשה לי להצ-טרף לאיחולים שאיחל חבר-הכנסת שמעון פרס לראש הממשלה לבירות גופא ולנהורא מעליא.

אני מצטער שחבר-הכנסת נבון איננו כאן. הוא רצה לשמוע מדוע נמנעים מהצבעה. ובכן נמנעתי מהצבעה ולא הצעתי להעביר את ההצעה הנדונה כעת לוועדת החוץ והבטחון מסיבה עיקרית אחת: לפני מספר שבועות אמר יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון בראיון, בין השאר, כי לדעתו אין מר דיין מחשיב את ועדת החוץ והבטחון, אין הוא משיב בכנות על השאלות ואין הוא כן בהופעתו. אינני מוכן לומר אם הערכותי של יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון נכונות, אבל אני שואל: עם יחס שכזה בין יושב-ראש הוועדה, הנמנה עם מפלגות הקואליציה, לבין שר החוץ, ברור שהעברת הנושא לוועדת החוץ והבטחון, כאשר שר החוץ צריך להיות המדווח אליה, איננה רצינית.

ובהזדמנות זו יורשה לי להגיד מלים מספר לגבי המצב המדיני שנקלענו אליו. התברר כי כל מה שאנו והרנים יותר אנו צפויים לחץ נוסף. הרחקות לכת בהליכתנו לקראת ארצות-הברית ורצונותיה-ההכנותיה. זה התחיל, כנראה, בביקורו של ראש הממשלה בוויינג-טון. אני מצטער שרק כעת נודע לנו כי ראש הממשלה הסכים בשיחותיו עם נשיא ארצות-הברית לכך שבז'נבה תהיה משלחת ערבית מאוחדת; וכמובן, זה הביא גם ההכרח לידי כך שכל חלקי משלחת זו, הכוללת מן פלשתינאים, יהיו שותפים למשא-ומתן.

בפעם הראשונה הגענו למצב שבו צריכים אנו לעמוד מול משלחת ערבית מאוחדת ובפעם האחרונה עלינו לעמוד מול נציגות פלשתינאית; כלומר, זו הפעם הראשונה שאנו עומדים בצורה רשמית מול גוף אשר הדבר המאפיין אותו הוא שילת קיומנו כמדינה.

לצערנו, עלי-די ניר העבודה המשותף לא בוטלה ההודעה המשותפת של ארצות-הברית וברית-המועצות וגם לא בוטלו הכרזותיו של נשיא ארצות-הברית על

בטוח שתכנית כזאת תיצור דינאמיקה של הידברות, של התקרבות, היא תאפשר מעבר מהתחום של ה-*totally unacceptable* אל התחום של ה-*supposedly acceptable*. אפשר יהיה לדבר על משהו שהצד שהני יכול לקבל.

מדיניות הסיפוח של ממשלת הליכוד וההתנכרות המודעת לזכויות העם הפלשתינאי, שאותה מבצעת הממשלה הזאת, תגרום, אם תצליח, ליצירת מדינה דו-לאומית בהרכבה הדמוגרפי, שבה יטוט החלק היהודי על העם הפלשתינאי, תוך התנגדות גוברת שתביא להסלמה באמצעי הדיכוי. זהו סוף החזון הציוני ההו-מאני. כשלון המדיניות הזאת, שגראה ודאי, יביא למל-חמה בתנאים של בידדות בין-לאומית מחולטת. משמע, מדיניות הליכוד מסוגלת להביא אותנו לאחת מן השתיים: אם הם יצליחו, חס וחלילה — למדינה דו-לאומית עם אפארטהייד; אם ייכשל, חס וחלילה — למלחמה.

אני חושב שהדבר היחיד שיש בו קצת סימפאטיה בנייר העבודה הזה שהגיש לנו שר החוץ, והוא ציטט אותו, הוא הסעיף הפלשתינאי דווקא. אני, למשל, לא הייתי מנסח אותו כך, כידוע. שר החוץ עצמו הודה שאני הייתי מנסח אותו אחרת. על אף זאת אני אומר "ברוך-השם"; כתבו סוף סוף משהו על משלחת פלשתינאית, הוסיפו קצת שכל גויי על קשיחות יהודית, אולי תצמח מכך הידברות עם הפלשתינאים. אני חושב כי זו התקדמות, אם כי יש להצטער על כך שממשלת ישראל עצמה לא יזמה את הקביעה שלמשלחת פלשתינאית. היא מעמד רשמי במשך כל דינוי ועידת ז'נבה. הפחד מהידברות בז'נבה עם הפלשתינאים. לרבות אש"פ, הוא בעיני בלתי-ראציונאלי. ממי אתם מפחדים? ממי אתם מפחדים? אני מדבר אל הפראגמאטיסטים, לא אל אלה המדברים על זכויות לאומיות.

בני וביניכם, גם במישור הצבאי הטהור, אש"פ והעם הערבי הפלשתינאי הם האויב הערבי החלש ביותר שהיה לנו עד היום. לפי דעתי, כל מחווה או מהלך פוליטי נבון כלפיהם מסוגלים לפתוח להם חרצובות להידברות; ואם זה לא יצליח במאה אחוז, אנחנו חוקים מהם פי אלף. בזה אני מעלה גימק נוסף, לא פוליטי אלא צבאי. מה אתם מכניסים את העם היושב בציון לפחד מגורם שצריך להפחיד אותנו כיום פחות מכול?

מן הבחינה המדינית לא יהיה שלום, בשום פנים ואופן, אם לא תיפתר הבעיה הלאומית הפלשתינאית. כל פתרון המתעלם ממנה הוא פתרון שבתוכו יש נמק או מוגלה שתפרוץ החוצה באיוז צורה של סיכסוך מוויזי.

אני חושב שיש לראות את החיוב בהצהרה המשותפת האמריקנית-סובייטית. שיתוף הפעולה בין מעצמות-העל הוא חיובי, כי שום הסדר פוליטי בריקיימא לא ייכון באורונו ללא שיתוף מעין זה בין שתי המעצמות. פיצוץ ועידת ז'נבה כתוצאה מסירוב ישראלי למשא-ומתן עם הפלשתינאים, או בגלל תירוץ אחר, לפני הוועידה או בתוך הוועידה, יהפוך את שיתוף הפעולה הבין-מעצמתי, שהוא חיובי, מעיקר, למנוף להסדר כפוי. שיתוף פעולה זה מתחיל להתרחש עכשיו וייתכן מאוד שהוא סעיף מתוך הסדר הרבה יותר חלש, שכל ענייני סאליט כלולים תוכו. אם מגיעים לשיתוף פעולה בגלל איזה שהוא משא-ומתן ברמה גלובאלית כוללת, ופה חל איזה שהוא ויתור הדדי, ושיתוף פעולה זה דוחף אותנו,

פתוח למשאומתן, מה היה עונה? הרי על זה כבר ענה שעם גוף הרוצה להשמיד את מדינת ישראל איננו מוכן לשבת ולדון. למה לא היה יכול לתת תשובה יותר טובה בקשר לירושלים? אנו יודעים כי לא פעם הוא גם אמן ההתחמקות. למה, לפחות, לא התחמק כאן?

לצערי הרב, לא אוכל לסיים את דברי בלי לנגוע בשאלה הבאה. אני מוכרח לשאול את המפלגות הדתיות השותפות בקואליציה למה הן ממלאות פיהן מים מול חילולי שבת שנעשים בשליחות הממשלה עליידי שר החוץ ושר האוצר. המשבר הממשלתי האחרון פרץ על רקע חילול שבת ממלכתי; ובמה זכתה בעניין זה ממשלת בגין יותר מאשר ממשלת רבין? מכל ההבטחות הדתיות אשר הנייר הקואליציוני מלא בהן לא ראינו התחלת מימושה אף של אחת מהן, וזה בממשלה אשר רק הודות למפלגות הדתיות בכנסת ובלעדי כל אחת מהן אינה יכולה להתקיים.

אני חושב שהמפלגות הדתיות השותפות בקואליציה צריכות לתת תשובות-לבן לשאלה הזאת.

2. טיפול הממשלה והחלטותיה בנושא ההתנחלויות

ריס, נאלצה להסכים לתאם על כל פסיק ולעשות זאת ראשונה בטרם אף אחת מהמדינות הערביות נתנה את הסכמתה מצידה. זוהי המציאות כמות שהיא מעל כל ויכוח מפלגתי וללא זווית ראייה של פוליטיקה פנימית.

נעשה נא מאזן-ביניים ברוח זו. במפתיע, בלי שהממשלה היתה מוכנה לכך, כמהלומת פתע מלמעלה ניתחה על ראשינו ההודעה המשותפת האמריקנית-סובייטית. הוצבנו בפני שיתוף פעולה אמין, מפורט, יסודי, בין שתי מעצמות-העל, בין המעצמה העוינת למדינת ישראל לבין המעצמה הידידותית למדינת ישראל, שהגיעו למכנה משותף בנושאים מרכזיים וגורליים, כאשר הניסוח כל כך קרוב לניסוחים הסובייטיים זה עשר שנים וכל כך רחוק ממשאלות לב כולנו.

בהודעה המשותפת האמריקנית-סובייטית מדובר על עמים ולא על מדינות. בהודעה הזאת לא מדובר עוד על חוזה שלום, מדובר על הסדר; בהודעה הזאת מדובר לא על פליטים אלא על זכויות העם הפלשתינאי; בהודעה הזאת אין מדובר על גבולות מוכרים ובטוחים; בהודעה הזאת אין מדובר על חופש השיט ובהודעה הזאת, במקום התלות בהסכמת כל הצדדים המשותפים בוועידת ז'נבה, יש חיוב לשתף בוועידה את נציגי העם הפלשתינאי. המסמך האמריקני-סובייטי הזה בעינו עומד וההודעה האמריקנית-הישראלית שנתקבלה השבוע אינה מפחיתה ממנו כהוא זה. נהפוך הוא, האמריקאים יוכלו לומר לנו בכל רגע של ויכוח על הפירוש של המסמך הישראלי-האמריקני: ידעתם שיש מסמך אמריקני-סובייטי שלא חזרנו בנו ממנו.

הייתי מבין, אדוני היושב-ראש, אילו שר החוץ היה בא אל הבית הזה ברוח כזו ואומר: חתמתי על מסמך שנאלצתי לחתום עליו בדלית ברירה; אנו קטנים מול גדולים מאתנו, אנו מבודדים למדי, לא רצינו ניתוק, לא רצינו עימות; חתמתי על מסמך קשה וגרוע בגלל הנסיבות, זוהי האמת. אבל שר החוץ בא הנה ונתן לנו כל מה ששמע בעם, בעתונות ובוועדות החוץ והבטחון מפי חברים שלו, מפי אנשי הליכוד, בא הנה ואומר:

"הומלנד" לפלשתינאים. אל נשכח שבית לאומי יהודי היה התחלתה של מדינת ישראל, והכוונות של הכרזות נשיא ארצות-הברית הן שקופות וברורות.

יש האומרים לנו כי גייר העבודה הוא קצה הגבול של ויתורינו. ארצות-הברית גורסת אחרת. דובר הבית-הלבן הכריז ברורות שנייר העבודה טעון עדיין הסכמתן של ארצות ערב והן ודאי ינסו גם לכרסם בו. לצערנו, הגענו למצב שבו מתחילים כבר לדבר על כך שעמדתה של הממשלה הנוכחית היא ותרנית יותר מזו של היונית לשעבר.

וברצוני להדגים זאת בנקודה אחת מיוחדת. שר החוץ ענה בתשובה לשאלה, כי ישראל תהיה מוכנה בבוא העת לנהל משאומתן גם על ירושלים. אין פלא שאמצעי התקשורת מדווחים כי הודעה זו עוררה עניין רב בוואטיקאן. ואני משתומם על תשובה זו של שר החוץ הנכבד. אמנם הכול פתוח למשאומתן, אבל אילו היה נשאל אם גורלה של תל-אביב פתוח למשאומתן, מה היה עונה? ואילו נשאל אם עתידה של מדינת ישראל

היו"ר מ.ל. מרון:

אנו נפתח בדיון בהצעה השנייה לסדר-היום: "טיפול הממשלה והחלטותיה בנושא ההתנחלויות". הצעה דחופה זו לסדר-היום יביא חברי-הכנסת שמואל תמיר.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, מאז הגשנו את הצעתנו התחוללו אירועים רביי-משמעות, אירועים דראמטיים ביותר, ולא נמלא את חובתנו אלא אם נראה את נושא ההצעה בהקשר הכללי של המציאות המדינית המקיפה.

הבית מתכנס היום ימים ספורים לפני פתיחת העבודה השיגרית של הכנסת, כאשר עננים כבדים מאוד מתקדרים מעל לראשה של מדינת ישראל. אם משוה דרוש היום לממשלה, לכנסת, לאישי הציבור, הרי זה אומץ לב לראות את האמת הבלתי-נימיה והמרה, לחפש את האמת הזאת, לחתור אליה ולנסות להתמודד-עמה. לומר לעצמנו במציאות הקיימת דברים נוחים, להרגיע את עצמנו, לדוות על הישגים ותוצאות טובות כאשר המציאות היא אכזרית וקשה — זהו דבר שלא ייעשה, אם לדבר בלשון מאופקת ורכה.

אני בא היום בשם תנועתי אל הבית בנושא שהענינו לא מזווית-ראייה מפלגתית ולא ברוח של התנצחות ומתולקת. אני בא כאזרח ישראלי האפוף חרדה עמוקה לגבי מה שעלול לקרות למדינת ישראל בשבועות ובחודשי שים הבאים. הריני מביט אחורה, אדוני היושב-ראש, ושואל את עצמי ואתנו איזו דרך ארוכה עברנו תוך שבועות ספורים בלבד מאז אותה אווירה של התרוממות רוח, של איפריה, של סופרלאטיביזם — שענה שראש הממשלה חזר מביקורו ומפגישתו עם הנשיא קארטר — עד לדיווח שפורסם היום בעתונות על שיחה קשה ומרה ומאיימת מפיו של הנשיא האמריקני עם שר החוץ של ישראל. איזו דרך עברנו מאז הסכמת ממשלת ישראל והחליטה שהיא יכולה להרשות לעצמה שלא להידבר עם האמריקאים על המהות, שלא לנסות אפילו להידיבר עם האמריקאים, עד שאותה ממשלה, תוך שבועות ספורים

של ממשל ישראלי ביהודה ושומרון, בחבל עזה? לשם זה היא באה לזינבה? וזאת היא יכול לומר אחרי ההודעה הסובייטית-אמריקנית, וזאת היא מבין? האם אלה הם פני הדברים? והוא מתברר שזה לא משא-ומתן לשלום. אלא למה? לפחות משלום. מה שארע השבוע זו נסיגה מדינית ישראלית עמוקה כאשר משמעותה הרקע שלה הוא ההודעה המדינית הסובייטית-אמריקנית.

אני אהיה האחרון, אדוני היושב-ראש, שאשלוף הישגים מסוימים במסמך הזה, כפי שעשה חברי חבר הכנסת עמית, לעומת הצעות אחרות. אני גם לא אבוא ואומר שמישהו אחר היה עושה טוב יותר. נוח לי לעשות זאת לעומת אנשי המערך. אני אחראי לממשלה הנוכחית, לא הייתי אחראי לממשלות הקודמות. אני חושב שהאחריות הגדולה של ממשלות המערך למצב שנוצר בעינה עומדת. אני אומר יותר מכך לגבי ממשלות המערך וממשלת הליכוד. אני לא בא לפלומס אלא אני רוצה שדבר אמת אחד לשני.

יש נתונים אובייקטיביים היום בשטח שכל ממשלה, ולוא האידאולוגית ביותר, היתה ניצבת לפניהם, משמאל, מימין ומהמרכז. יש נתונים אובייקטיביים. יש נסיגה והתכווצות של העולם החפשי מפני האיום הסובייטי ומפני האומות של העולם השלישי, הנקראות מתפתחות. יש להן דלק עם ריכוז של דלק במדינות ערביות. כל ממשלה ישראלית היתה ניצבת במצוקה קשה ביותר. זו האמת לאמתה. רק כך צריך לדבר אל העם ולא להתב-רך בהישגים כאשר יש מלכודת. יש סכנה של בידודה של מדינת ישראל מול קואליציה מחרידה סובייטית-אמריקנית-אירופית-ערבית. יש סכנה כזאת. מול אלה צריך להיערך בעיניים פקוחות ואמירת אמת ונכונות לנטוש דברים גם מאוד קרובים ללבנו. יש לומר זאת לעם. יש לומר שהדבר נעשה לשם הצלת עצם הקיום הלאומי. אבל לא להשלות ולא להטעות.

עם זאת, אדוני היושב-ראש, רובצת אחריות על הממשלה להחשפת ההליכים, בגלל סירוב לדאוג את כל המציאות הזאת שתיארת בעוד מועד, בגלל הצמידות לנוסחאות שאי-אפשר לעמוד בהן ב-1977. וכשאני משווה — ואני מזמין אתכם, חברי מהליכוד, להשוות — את ההצהרות של ראש הממשלה יום אחרי הבחירות, שבוע אחרי הבחירות, עם מה שאתם נאלצים לחזור עליו היום — האם לא תסכימו אתי בגילוי לב על הכיר-סום, הסתף ואבדן האמינות שאירעו בינתיים?

(קריאה: הנושא הוא התנחלויות. מתי תגיע לזה?)

גם שר החוץ דיבר על המסמך 70% מהזמן כשזה לא היה הנושא. אני ממליץ שהכנסת תדון על דברים אקטואליים רק אם נקודת המוצא היא סעיף אחד. אבל אני אגיע לסעיף המתאים.

ממשלת ישראל נהנית ממצב שבו רוב חלקי הבית יחד אתה מאוחדים בשלילת אש"פ כפארטנר למשא-ומתן. היא נהנית ממצב שרוב חלקי הבית יחד אתה שוללים הקמת מדינה פלשתינאית שלישית. אולם במציאות שנוצרה ובמסגרת שנחתמה נפתח פתח לכך שהפלש-תינאים בזינבה ישמיעו את קול אש"פ. לוא היתה נכונה לפשרה טריטוריאלית עם ירדן, שהיא כואבת, בהכרח בעלי הדין העיקריים לגבי נושא זה היו המלך חוסיין והממלכה ההאשמית. כשש סירוב לפשרה טריטוריאלית, בעלי הדין הם הפלשתינאים. הנושא הוא המדינה

זהו נייר טוב ומקובל עלי, אני מרוצה ממנו. שר החוץ אף התיר לעצמו לתאר כחלק מההסכם הכתוב דברים שהאמריקאים לא הסכימו בשום אופן לכלול אותם בהסכם הכתוב. בראש וראשונה הוא מזלזל ומתאר כדבר בלתי-חשוב את נקודת המוצא היסודית: בפעם הראשונה זה שלושים שנה, בעל שיתוף ויריבה של מדינת ישראל בזינבה לא היה מדינה.

הפתיחה של המסמך, כפי ששר החוץ קרא אותה היום פה, אומרת: הנציגים הערביים יהיו מיוצגים על-ידי משלחת ערבית מאוחדת.

חיים קורפו (הליכוד):
הצביעו על זה.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):
הצביעו על זה, חברי-הכנסת קורפו, אבל המציאות תכה אותנו בדבר הזה גם אחרי הרבה שנים. הממשלה הערבית המאוחדת — מה שמשתף אותה זה האידאולוגיה הנאציסטית של פאנ-ערביזם גדול, מהאוקיינוס האטלנטי עד הים הכספי, ורק עצם קיומה של ישראל הוא לרועץ לה. זו האידאולוגיה שלה. והמסמך הישראלי-אמריקני אומר: אלה הם בני-ישיבתנו. אחרי-כך תהיה התפצלות לדיונים ושר החוץ לא יוכל לבוא בשום הסבר סביר ולהגיד שלאחר ההתפצלות אי-אפשר לתווך למשלחת המלאה. אפילו לא נאמר שזו משלחת מאוחדת לצורך הפתיחה. זו המשלחת. היום זה נראה, לכאורה, טריבונל, אבל זו התשתית לכל הדרך, ואם בכך לא סג, במשלחת הערבית המאוחדת יהיו מיוצגים הפלש-תינאים.

צריך הרבה הרבה גמישות, מעל לגמישות, שלא להיכרך היום מה אמרו נציגי הליכוד — ולא הם בל"ב — על המושג פלשתינאי, על ייצוג פלשתינאי, על ישות פלשתינאית, שלא לדבר על ייצוג מלא במשא-ומתן עם ישראל, וכך לבוא ולומר כאן היום לא שנאנסנו, שבעל כרחנו קיבלנו את זה — אלא לבוא ולומר: זה טוב? אילו היתה באה קבוצה פלשתינאית בתוך משלחת ירדנית על בסיס של נכונות ישראלית לפשרה טריטוריאלית האומרת: מורה לישראל תהא מדינה ערבית אחת, ומי שמגדיר את עצמו כפלשתינאי הוא פלשתינאי ברב-עמון והוא פלשתינאי בשכם באותה מידה; אילו כך היו הדברים הרי זוהי המציאות הבינ-לאומית שאליה עלינו להסתגל. אבל לא כך. דווקא משום שממלכת הליכוד מסרבת לדון על כל אפשרות של פשרה טריטוריאלית עם ירדן, הרי משא-ומתן עם פלשתינאים בנפרד, על גבה של משלחת ערבית מאוחדת, הוא משא-ומתן למדינה ערבית שלישית, לפחות מן הצד הפלשתינאי. לא לשום דבר פחות מזה.

אמנון לין (הליכוד):

אתה מדבר על התנחלויות?

שר התעשייה, המסחר והתיירות י. הורביץ:

רק זה חסר לך, שהוא ידבר על מה שהוא צריך.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

האם באמת חושב שר-החוץ משה דיין — המכיר ערבים, המצוי אצלם, שחתם על מסמך כזה — האם הוא רוצה לומר שממשלת פלשתינאית תבוא לדון כחלק ממשלחת ערבית מאוחדת, בתוספת רוסיה ואמריקה, תבוא לדון על הסידורים האדמיניסטרטיביים

בפועל לבין תרועת החצוצרות והתיאורים המפתים וההכ"ר
רוזת מסביב, שעלו ועברו וגלשו מעל ומעבר ולא הביאו
שום ברכה מדינית?

הי"ר מ.ל. מרון:

חבר-הכנסת שחל, בבקשה. אני שומע את השיחה
עד כאן.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

אדוני היושב-ראש, למדינת ישראל יש ויכוח גם עם
ידידיה על מהות השלום, ויכוח קשה מאוד. יש לה ויכוח
על הגבולות בסיני, בגולן, במזרח. יש לה ויכוח — כפי
ששר החוץ אמר: "גם זה negotiable" — על אופייה
של ירושלים; יש לה ויכוח על מעמדנו ותנועותינו בדר-
רום לבנון, ויכוח גורלי מאוד מבחינה בטחונית; יש
לה ויכוח גורלי עם ידידינו הטובים ביותר על מידת
עצמתנו ומידת הרכש שאנחנו זכאים לו. כל אחת מאלה
היא שאלה גורלית לעצם קיומה של מדינת ישראל. כולן
יחד משמעותן קיומה של ישראל.

ואני שואל: ברגע זה, על רקע זה, צריך והכרחי
להרחיב את חזית הוויכוח ואת סלעי המחלוקת על עיתוי
והיקף ומיקום ההתנחלויות — בשעה זו דווקא? אם קנה-
המידה הוא אחריות בטחונית, מדינית, ממלכתית לעצם
קיום המדינה והבטחת עתידה. — אני נמנה עם אלה,
חברי הכנסת, השוללים את הגריסה ואת הטענה שבכל
הנושאים תצטרך ישראל לומר הן לכל תכתוב מבחון.
במלוא ידיעת יחסי הכוחות בין אמריקה ובינינו, במלוא
ההכרה שאנו תלויים מאוד בעזרת ארצות-הברית של
אמריקה, אני משוכנע שגם אמריקה זקוקה לישראל,
לישראל חזקה, לישראל יציבה, ושמידת ישראל האית-
נה היא צורך חיוני למערך הסטראטגי המערבי בעולם.
ולכן יש לישראל קלפי מיקוח ויש לה ידידים, ולא רק
יהודים, ברחבי העולם החפשי ויש אינטרסים זהים, ואם
נחרכו בחינוכי מכול, בצודק מכול, הלאו שלנו יהיה בעל
משקל.

אינני בא להצטרף לאלה האומרים: אנחנו תולעת
יעקב, נקבל כל תכתוב. רחוק מכך. אך כדי שהלאו
שלנו יהיה בר-משקל, הוא חייב להיות בר-קיימא, אמין
ויציב. ולכן הוא מוכרח להתרכז במספר נקודות בלבד,
בעקביות ביותר.

אך היום, אחרי שממשלת הליכוד כבר הסכימה
עקרונית, תוך פרק זמן כל כך קצר, לנסיגה בגולן,
לנסיגה משמעותית בסיני, למשא-ומתן עם משלחת ער-
בית מאוחדת — — —

שר-החוץ מ. דיין:

איפה נאמר על נסיגה בגולן?

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

בהודעה שאתה קראת לנו, אתה רואש הממשלה,
כאשר הודעתם שאתם באים לניגה עם תכנית מהר-
חית, מנית שלוש דברים: קו חדש בגולן, נסיגה
משמעותית בסיני והדברים כפי שהגדרת אותם היום
לגבי יהודה ושומרון.

שר-החוץ מ. דיין:

איפה נאמר על נסיגה בגולן?

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

מה שאני הרגע אמרתי — זה לא נסיגה בגולן?

השלישית והקול הוא קול אש"פ. ובאופן פאראדוקסאלי
הסירוב העיקרי לדון בפשרה האיץ את הקצב ואילץ את
הממשלה לעלות על הפסים של משא-ומתן עם הפלשתי-
נאים שבפועל יהיו דוברי אש"פ.

ההתחמקות מלנסות לדבר עם האמריקאים על מהות
— היא שדוחפת את הממשלה לסף של עימות על נוהל.
הסירוב לראות את החומרה החיצונית של המציאות
ולחסיק ממנה מסקנות מציאותיות — סירוב זה מביא
להידרדרות הדרגתית, עקב בצד אגודל, עם התוצאות
המסוכנות הנובעות מהידרדרות זאת.

זה מביא אותי, אדוני היושב-ראש, להתנחלויות.
זה מביא אותי לנושא של ההתנחלויות ביהודה ושומרון,
חבל עזה, סיני והגולן. רוב הבית הזה — ודאי התנועה
שאני נמנה אתה — שמגדיר את עצמו כציוני, יודע גם
יודע שהתיישבות והתנחלות, כמו עלייה, הן נשמת אפה
של הציונות. זו היתה הדרך מראשית ועד הנה, ומאז
מלחמת ששת הימים היו דעתי ושיכנועי האישי המוחלט,
על כל פנים, בעד התנחלויות ויצרות עובדות. התנועה
הדמוקרטית לשינוי הדגישה במצעה את החינויות של
ההתנחלות בבקעת-הירדן וקראה להתנחלות בפיתחת-
רפיח ובגולן. אולם גם התנחלות, כמו כל מעשה ציוני
מדיני אחר, חייבת להביא בחשבון מועד, צורה, תיאום,
עיתוי. היא אינה יכולה להיות מנותקת מכל אלה ולח-
שוב שמה שמדויק לשנת 1968 ולשנת 1970 אוטומא-
טית חל באותו דיוק ואותם עיתוי וסגנון ב-1977, במצי-
אות מדינית שונה לחלוטין, באקלים בין-לאומי שונה
בתכלית. אין שחר לדיבורים שהקמת ישובים מונעת
שלום. לזה ודאי אין שחר. כאשר יקום השלום ממש
יחיו יהודים וערבים בכל חלקי ארץ-ישראל, בשלטון
זה או זה. אבל גם המאמץ הקיצוני ביותר בחינויותה
של ההתנחלות חייב להודות שמאסר הישובים, מיקומם,
עיתוי התנחלותם ב-1977 — זה הם שיקריעו את גורל
מדינת ישראל בהכרעות המדיניות שאנחנו דוהרים
לקראתן. זה מה שעומד על הפרק, לשבט או לחסד, עם
יד על הלב? עצם הטיפול של הממשלה בעניין זה מוכיח
שפחות חלק מחבריה יודע מה סדר העדיפויות. שהרי,
או — או: אם ההתנחלויות הן צו השעה, צו השעה
הגורלי, הדחוף והעליון — למה צריך לעשות זאת במדים
של צה"ל, במתנות של צה"ל ובהסוואה שהיתה יפה לימי
התורכים והבריטים, כאשר הלבשנו חיילים במדי שוט-
ריס? למה לא לקום ולעשות את זה ב-defiance, בני-
גוד להוראתה והצעתה של אמריקה, ולומר: זה גורלי,
עכשיו ומיד, להקים עשרות ישובים, זה ישנה את הת-
מונה. ולא לשחק במתבואים עם עצמנו. אבל אם, כפי
שחושבת הממשלה, צריך להסתגל וצריך להגמיש וצריך
לתאם ואי-אפשר לעשות את זאת בדרך הזאת משום
ספדר העדיפויות ל-1977 הוא שונה, עם כל חשיבותה
של ההתנחלות בתור שכזאת, או צריך להודות ולא לשלם
מס לצרכי פנים ולא להיצמד לפורמולה בשעה שהמצי-
אות היא שונה ומחייבת דרך ביטוי, סגנון והיקף אחרים.

כך פועלים כאשר המדיניות המציאותית היא המכ-
טיבה ולא הנוסחה שהם מלווה ממנה. אנחנו צריכים
היום. ב-1977, חודשים לפני ז'נבה, להפוך את מספר
הישובים, את מיקומם, את עתויו הקמתם לסלע מחלוקת
הריף נוסף בינינו לבין אמריקה ובין כל ידידינו המע-
טים בעולם?

זו היא השאלה ולא השאלה העקרונית: התנחלות
היא אקט תיובי או לא. ואיפה היחס בין מה שנעשה

— הצעות לסדר-היום (דין, ש. תמיר, מרון, שרון, וילנר, עטשי, גרוסמן, פעיל, אמיר) —

שר-החץ מ. דיין:

אמרת "נסיה" וציטטת את דברי.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

קו חדש זה קו שמוסיף לבו טריטוריה, אדוני שר החץ?

שר-החץ מ. דיין:

לא נאמר שם נסיה בגולן, אם אתה מצטט — אז צטט נכון.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

זאת היא בעיני כל אדם סביר ובר-דעת נכונות לנסיגה.

שר-החץ מ. דיין:

אם אתה מצטט דברים — תדייק.

שמואל תמיר (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

זאת היא המשמעות: לנסיגה משמעותית בסיני, למ-שאומתן עם משלחת ערבית מאוחדת, למשאומתן עם נציגים פלשתינאים. היום יש אדם רציני שעניו בראשו שיטען שאנו יכולים לעמוד על שלנו בכל הנקודות, בכל סלעי המחלוקת במציאות הבין-לאומית המדינית של היום?

יש יעד מרכזי אחד לפני כולם — זהו היעד של הבטחת קיומה ועתידה של מדינת ישראל. לשם כך צריך יהיה לצרף ראייה מפוכחת לנאמנות ציונית, שי-קול-דעת — לאומץ לב, גמישות מציאותית — לכושר עמידה עילאי. ברוח כזאת, ורק ברוח כזאת, תוכל מדי-שלת ישראל לאחד סביבה את מרבית העם ולנווט את הספינה מים רוגש לחוף המבטחים הנכסף.

דיו"ר מ. ל. מרון:

רשות הדיבור לשר החקלאות, לתשובה.

שר-החקלאות א. שרון:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, כשאנחנו יושבים כאן בבניין הכנסת וכשעם ישראל חי את חייו השיגרי-תיים, נמצאים זה שבועיים כמה מאות אנשים על הרי יהודה ושומרון באוהלים, רבים מהם אוהלים רעועים. אנשים אלה נאחזים ממש בציפרניים בהריה של ארץ-ישראל. החורף מתקרר, הבוקר ירד כבר גשם. הלילות געשו קרים והרוח שורקת.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
הם לא מסכנים, הם כובשים אכזריים. שילכו הבי-תה. יש להם בתים.

שר-החקלאות א. שרון:

בסירי בין גרעיני המתנחלים פקדתי כ-500 ילדים מגיל שנה ומעלה. הגל הזה של המתנחלים אינו מורכב מנערים בני י"ח שהאידיאלים שלהם מלווים ביצר הרפתקנות טבעי לגיל זה. אלה אנשים מבוגרים יותר, ביניהם רבים בעלי משפחות ברוכות ילדים.

צ'רלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
יש להם דירות באפקה ובסביון.

שר-החקלאות א. שרון:

אנשים אלה לא היו חסרי מגורים במקומות מושבם הקודמים —

יודאן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

טוב שאתה אומר. מה עם אנשי קריית-חרושת ומה עם ראש-פינה? למה אתה לא מיישב שם?

צ'רלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
תלכו להתנחל במעלות, בקטמונים ובמוסררה.

יודאן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

את הברדאים בנגב אתה הורס.

שר-החקלאות א. שרון:

מדינת ישראל היא מדינת חוק.

יודאן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

אתה מפר את החוק בעצמך. אני רוצה שתהיה מדי-נת חוק.

חייקה גרוסמן (המערך):

אנשי "גוש אמונים" — כאשר הם פעלו נגד החוק אתה תמכת בפעולות של "גוש אמונים".

מאיר פעיל (מחנה שלי):

חבר-הכנסת זורע, מה הוא קורא, השכן שלך?

שר-החקלאות א. שרון:

— ביניהם פועלים, מהנדסים, רופאים, מורים, מרצים באוניברסיטאות —

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

כולם פאשיסטים.

שר-החקלאות א. שרון:

— אלה אנשים שנטשו מקומות מגוריהם בגלל רעיון שהם מאמינים בו. המתנחלים של היום הם הזרם האידיאליסטי ביותר מאז ימי "חומה ומגדל". המוטי-באציה היחידה להימצאם היום בחוץ ובקור כשלפניהם חורף קשה היא רק האמונה ביישוב ארץ-ישראל, בזכו-תנו על ארץ-ישראל ובהכרח לחיות, אם רצוננו להתק-יים, ביהודה ובשומרון, בגולן וברצועת-עזה, כפי שחיי-בים יהודים לחיות בגליל ובנגב ובערבה.

יודאן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

מה עם הגליל?

שר-החקלאות א. שרון:

מדינת ישראל יכולה אך להתברך בקיום המתנח-לים. אני שולח מכאן ברכה חמה למתנחלים.

יעקב זאק אמיר (המערך):

אדוני השר, אני מציע לך לשלוח להם קודם כול קארוואנים ושמיכות ולא רק ברכות. אתה מדבר על מזג האוויר, כל הכבוד, אבל המדיניות צריכה להיות מבוצעת. תשלח להם מיד אפילו בתים שאפשר להרכיב אותם תוך שמונה שעות.

שר-החקלאות א. שרון:

אני שולח מכאן ברכה חמה למתנחלים. זכרו, 500 ילדים יהודים בהרי שומרון משקלם רב יותר וכוחם חזק יותר מכל הצהרה מדינית במקום כלשהו בעולם.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אלה הם דיבורי סרק פאשיסטיים.

זוֹרְבֵּרֵי י"ג, ישיבה כ"ז

— הצעות לסדר-היום (שרון, שחל, פעיל, אמיר, עטשי, ביטון, וילנר, ברעם) —

הראשי ביום 29 בספטמבר. אותו עתון, באותו מאמר, מתנחם בכך שלא ניתן לבצע את תכנית ההתיישבות ממילא בגלל "מגבלת האקטיבה האנושית שלנו", אתם, אנשי המערך, אלה היושבים ממול ואלה היושבים מימין —

מאיר פעיל (מחנה שלי):

גם אתה העלית נקודה במקום שאתה קראת לו "משטרת שנוור", מה זה "שנוור", האם זה שם ערבי או שם יהודי?

שרי-החקלאות א. שרון:

— אתם עכשיו באופוזיציה לא בגלל זה שהמודעות של הליכוד בבחירות היו טובות יותר. זה רק קירב את הסתלקותכם. אתם באופוזיציה כי לא הצלחתם להגיד דבר ולהציב יעד לאומי, אותו דגל שסביבו יתלכד ויתכונן העם.

עוזי ברעם (המערך):

למה אתה קיבלת שני מאנדאטים בלבד?

שרי-החקלאות א. שרון:

מאז הסתלקותו של דוד בן-גוריון פינו היעדים הלאומיים הגדולים את מקומם לפראגמאטיסם עקר. הפראגמאטיסם הפך למטרה בפני עצמה, התכנסות הפכה להישג, הערמה הפכה ליעד. לכן אתם באופוזיציה גם ממשלת ישראל של היום תמצא עצמה באופוזיציה אם לא תציב לפני העם יעדים לאומיים ברורים.

יעקב ז'אק אמיר (המערך):

אתם תגיעו מהר לאופוזיציה.

שרי-החקלאות א. שרון:

לעם יש חושים בריאים. עם איננו עדר כבשים. עם שמבחין שה"רועים" מובילים אותו בכיוון הלא-נכון, פשוט נוטש את הרועים. היעדים הלאומיים של ישראל חייבים להיות יעדים מוסריים, רוחניים, תרבותיים, מחוץ גיא, יעדים פסיים, כמו התיישבות, מאידך גיסא, התיישבות רחבת ממדים, פיתוח אזורי ארץ חדשים, ערים חדשות, תעשייה חדשה —

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

מלחמה חדשה, זה מה שאתה מוביל לקראתך. כל ההתנחלויות יחזרו הביתה, אבל אתה יכול לגרום אסון גדול למשפחות האלה.

שרי-החקלאות א. שרון:

— כפרים וקיבוצים, אזורי מרפא ונופש חדשים, צירי תנועה ושוות-תעופה חדשים. רק תנופה כזאת יכולה להצמיד את ישראל קדימה ולהביא יהודים לישראלי. צריך למצוא את כוחות הנפש לעשות זאת, וכולנו יחד, במקום להתנגח ולהתכתש, בואו נתאחד כולנו במשימה הזאת.

קטני אמונה וחסרי מידע שואלים מאין יבואו היהודים. לאלה מעט אינפורמציה. אם תימשך לישראל עלייה של 15 אלף יהודים בלבד הרי בשנת 2000 יהיה מספר היהודים בארץ 4 מיליון ו-623 אלף, שהם 58% מן האוכלוסיה.

צ'רלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

מאין תביא את כל אלה? איש איננו רוצה לבוא.

שרי-החקלאות א. שרון:
זהו המעשה המדיני החשוב ביותר שניתן לעשות עכשיו.

משה שחל (המערך):

האם זה מתואם עם שר החוץ, שזה המעשה המדיני החשוב?

שרי-החקלאות א. שרון:

לא הלה ששפכו קיתונות של ליגלוג על התיישבות "גוש אמונים" — כמה עובדות. לקחתי כמה ישובים של תנועות שנוציגיהן בכנסת שפכו קיתונות של ליגלוג והייתי רוצה שהם ילמדו כמה פרטים. כשאני מדבר על מספרים קטנים של מתיישבים אני אומר זאת מתוך כאב ולא מתוך שמחה: בנווה-אטי"ב — 15 משפחות; בגנרן, תנועת התיישבות מפוארת — 20 משפחות; בנתיב-הגדוד — 20 משפחות; בקליה — 20 משפחות; בדי-הוב — 11 משפחות; בכרם-שלום — 59 מבוגרים ו-20 ילדים. ועכשיו למה שקוראים "התיישבות קיקיונית": בעפרה — 140 מבוגרים ו-140 ילדים; בפארים — 80 מבוגרים ו-120 ילדים; במעלה-אדומים — 80 מבוגרים ו-60 ילדים —

מאיר פעיל (מחנה שלי):

השר שרון, כמה גרים בשכם?

שרי-החקלאות א. שרון:

— בקשת — 165 נפש; באלון-מורה — 130 מבוגרים ו-120 ילדים.

מאיר פעיל (מחנה שלי):

כמה גרים ברמאללה?

יעקב ז'אק אמיר (המערך):

היכן החטיבות?

שרי-החקלאות א. שרון:

אנחנו חיים בשלהי תקופה שבה קטני אמונה וקפוא ראשיהם והמבטלים עצמם בפני כל גוי הפכו זאת כמעט ליעד לאומי.

זיראן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

מה זה "גוי" במושגים שלך?

צ'רלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אתה גוי בשבילו.

זיראן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):

האם אתה מדבר על גוי מבחינה ישראלית או מבחינה יהודית?

מאיר פעיל (מחנה שלי):

חבר-הכנסת עטשי, אתה רוצה לדעת את האמת? שר החקלאות הוא גוי אמיתי.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אתה קראת לערבים בחוץ ישראל זרים. אם אתה שר, אתה אסון, אסון למדינת ישראל.

שרי-החקלאות א. שרון:

הגענו לידך כך שענון בוקר, מאלה המאמינים שאם, אנשי ד"ש, אתם הפתרון לכל בעיותיה של ישראל — עתון זה מדבר לא על שכם אלא על נבלוס, במאמרו

כבדים בקו אחר בסיני, שמחירו שילמנו כולנו. את מומחיתם הבטחונית כבר ראינו.

כדאי לזכור את התזכורת שקיבלנו לפני שבועות ספורים בעת ההפגנות על צפת, קריית-שמונה, נהריה ועכו. כאשר זו תהיה נחלתן של תל-אביב, אשדוד, ירושלים ונתניה, החיים בארץ ישתוקו.

ממשלת ישראל של היום פועלת בגלוי ואומרת אמת. חוסלו "המטבחיים" שעלו לישראל במחיר יקר. בישראל לא מבוצעת התיישבות חשאית. אי-אפשר לבצע התיישבות חשאית. וגם אני מעולם לא אמרתי זאת, אמרתי שלא הכול פורסם באמצעי התקשורת.

יש ועדה להתיישבות המשותפת לממשלה ולהסתדרות הציונית ובה דנים בכל ישוב בכל מקום בארץ. כמו כן הקימה הממשלה, בהחלטתה מיום ז' באלול תשל"ז, 21 באוגוסט 1977, ועדת שרים להתנחלות, המורכבת רק מהשרים שהם חברי הוועדה שתפקידה לדון בנושאים מיוחדים רגישים — וזאת במקום "המטבחיים" המאוולתרים. ואני מציע, חברי הכנסת, כי תהיו לרגע רציניים; וכי זה איננו טוב יותר? ועדה זו איננה מחליפה את הוועדה המשותפת ואיננה באה במקומה. (חברת-הכנסת ח. גרוסמן קוראת קריאת-ביניים)

(חברת-הכנסת י. גבון קוראת קריאת-ביניים)

אני מאמין באחריותם של חברי-הכנסת נבון וגרוסמן לזמן ארוך יותר.

הממשלות הקודמות הקימו ישובים ברמת-הגולן ובבקעת-הירדן ובפיתחת-רפיח, אבל לא הקימו אף ישוב אחד בשומרון, ומעט מאוד ישובים הקימו ביהודה. והיה שקט, כי היתה הסכמה. האם היה שקט סביב קדום? האם היה שקט סביב חברון בתחילת ההתנחלויות? האם היה שקט סביב קשת? אדרבה, תנהגו בשקט, אז יהיה שקט.

אני פונה גם אל אמצעי התקשורת: מדוע צריכות הודעות על הקמת שני ישובים ליד טרור, שלא מעבר ל"קו הירוק", להדהד בכל העולם? תנו לעבוד בשקט.

זידאן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):
אתה מרעיש.

חייקה גרוסמן (המערך):
מי פירסם את התכנית הגראנדיוזית בכל כלי התקשורת?

שר-החקלאות א. שרון:
התיישבות שתחילתה במחנות צבא —

יעקב זיאן אמיר (המערך):
מי השתמש בעפרון לשירטוט על המפה בטלוויזיה?

שר-החקלאות א. שרון:
— התיישבות שתחילתה במחנות צבא היתה מאז ומתמיד. מרוס-גולן — תחילתו במחנה בעליקה, אחר-כך במחנה בקוניטרה, שם ישב יחד עם הצבא; רמת-מגשימים — תחילתו במחנה חיספין; הגרעין האזרחי באופירה — תחילתו במחנה צבאי; יונתן — תחילתו במחנה צבאי; קשת — תחילתו במחנה צבאי; נאות-הגולן — תחילתו במחנה צבאי, ועוד ועוד.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אם תימשך הפוליטיקה הזאת, בשנת 2000 לא יהיו אפילו 3 מיליון.

שר-החקלאות א. שרון:
בעלייה של 30,000 לשנה יהיה מספר היהודים בשנת 2000 5,441,000, שהם 61.9% מן האוכלוסיה. אם תהיה עלייה של 45,000 יהודים בשנה, בשנת 2000 — וזה אינו רחוק, זה בדיוק בעוד 22 שנה —

צ'רלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
תעשה חשבון כמה יהיו בשנת 3000.

שר-החקלאות א. שרון:
— יהיה מספר היהודים 5,871,000, שהם 63.7% מן האוכלוסיה.

מאיר וילנר (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
מנחם מנדל עשה חשבונות יותר טוב ממך.

שר-החקלאות א. שרון:
ואם נזכה והיו לנו 100,000 עולים בשנה, נעמוד בשנת 2000 עם מספר של 7,288,000 יהודים, שהם 68.4% מהאוכלוסיה.

(חברת-הכנסת מ. שחל קוראת קריאת-ביניים)

חברת-הכנסת שחל, מידע לא יזיק לך.

זידאן עטשי (התנועה הדמוקרטית לשינוי):
מה עם הגידול הטבעי של הגויים?

שר-החקלאות א. שרון:
האוכלוסיה היהודית היום היא 64% מכלל האוכלוסיה.

לממשלה תכנית התיישבות לטווח ארוך ולטווח הקרוב, וההתיישבות מבוצעת לפי תכנית זאת. אין הכתבות לממשלה הזאת. יש תכנית ממשלתית. בארץ מדברים עם תנועות, דנים ומתיעצים אתן. ואני דן עם התנועות הקיבוציות, עם תנועת המושבים, עם המרכז החקלאי, עם האיחוד החקלאי ועם התאחדות האכרים; ואני דן ואדון גם עם "גוש אמונים".

מגמת הממשלה לאפשר לתנועות ולגופים להתיישב שלא בניגוד לעמדותיהם האידיאולוגיות המוצהרות ולאפשר לכולם להתיישב לפי אמונתם ובהתאם לתכנית הממשלה, הנגזרות ממיתאר ההתיישבות הכללי ארוך הטווח ומשיקולי בטחון.

קצב ההתנחלות ואופייה בהחלט מושפעים מאילו-צים מדיניים. ממשלת ישראל, בניגוד לקודמותיה, מכירה בכותם של יהודים להתיישב בשומרון. אך צריך לאפשר לממשלה לבצע את תכניתה בדרך שהיא קבעה ובלוח הזמנים התואם את מהלכינו המדיניים, וכך נהגה הממשלה.

יהודים יחיו בשומרון, כפי שיחיו בגולן, ביהודה ובעזה, ליד התושבים הערביים. יש מקום לכולנו. לא נגשיל. אנחנו מתיישבים על הרי טרשים ועל קרקע השייכת לממשלה. כפי שאנו ניישב יהודים ניישב את הפלסטיים ברצועת-עזה. אין חבל ארץ אחד החשוב לבטחונה של ישראל יותר מהשומרון ומיהודה. ואלה המצביעים על קו הירדן בלבד כבר הביאו עלינו אסונות

בטחון וועדת הכלכלה העוסקת בענייני חקלאות והת-יישבות.

אלה ארבע הבעיות: בפרשה הזאת כרוכה בעיה מוסרית ממדרגה ראשונה, בעיה מדינית ממדרגה ראשונה, בעיה חשובה מאוד של אחדות הפיקוד בצה"ל ובעיה רביעית — בעיה של הברית שלנו עם יהדות העולם. אני רוצה להסביר בקיצור את ארבע הבעיות. הבעיה המוסרית: בביקורו בארצות-הברית יצא ראש ממשלתנו מנחם בגין נגד המתנגדים למדיניות ההת-נחלות של ממשלתו בטענה כי אין לכפות על יהודים את חוקי תחום המושב של רוסיה הצארית. כך הוא טען. בינתיים מפעיל שר-החקלאות שלו אריאל שרון מדיניות אכזרית בנוסח צאריסטי כלפי בדואים, תושבי ואזורי ישראל, תוך תמיכה נלהבת בהתנחלויות של "גוש אמנים" בשטחים המוחזקים.

יעקב ז'אק אמיר (המערך):
חבר-הכנסת פעיל, אני מציע לך לבוא לראות מה מתרחש בנגב. לא תדבר בצורה כזאת.

מאיר פעיל (מחנה שלי):
אני מכיר את הנגב, חבר-הכנסת ז'אק אמיר, לא פחות טוב ממך, ואת השטחים סביב דימונה — גם יותר טוב ממך. אני מאשים את ממשלתך הקודמת ואת הממשלה הזאת, שבמקום להיות ממשלת ישראל, ממשלה של כל תושבי ישראל, התעלמו שתי הממשלות במודע ובמתוכנן מצרכי הקיום והחיים של אזרחי ישראל הערבים החיים בתוך תוכה של ישראל. ממשלת ישראל חייבת לדאוג גם להם בנושאי התיישבות ופיתוח.

יעקב ז'אק אמיר (המערך):
אתה אומר שאתה מכיר את השטחים. לך תל-שבע, ראה מה הושקע ואיך היא נראית.

מאיר פעיל (מחנה שלי):
הבה ניסע בשבוע הבא לשוב בדואי קטן ליד "סביון" שבנגב, היא עומר, ואזי ניווכח אם אכן דואת הממשלה אם לאו.

(קריאה: אבקש לקבוע מועדים או פגישות יותר מאוחר)

זו הבעיה הראשונה, שהיא בעיה מוסרית ממדרגה ראשונה. ממשלה המעלה טענות, בנוסח תחום המושב, כלפי מדיניות צאריסטית, צריכה להיות אתראית כפל כפליים לטיפול במיעוטים הדלאומיים הנמצאים תחת שלטונה. והנה אנחנו רואים דבר מעניין: שר בישראל מפעיל, מצד אחד, חוקי הריסה נגד ערבים בדואים דווקא בתחום "הקו הירוק"; ומצד שני, באותו יום הוא מעלה בצורה ברוטאלית כל מיני גופים יהודיים למקומות מוקפים בישושים ערביים בשטחים המוחזקים. אני מציע לדון בבעיה המוסרית הזאת ובאחריות כנסת ישראל וממשלת ישראל כלפי הערבים תושבי ישראל.

בעיה שנייה היא הבעיה המדינית.

שרי-החקלאות א. שרון:
למען הדיון, לא מפעילים נגד ערבים אזרחי ישראל אלא נגד מי שמפר את החוק.

יופי שריד (המערך):
קודם כול תפעיל נגד 100 אלף חריגות בנייה בתל-אביב.

מעולם לא היתה החלטה לחייל את אנשי "גוש אמנים", ואפילו הצעה מסוכמת לא היתה. לא היו גם בממשלה שתי דעות, כאלה שרצו לחייל וכאלה שהתנגדו. גם לאנשים במזכירות "גוש אמנים" אמרתי שיש להתלבטות וכי מחפשים דרך. לא אעקוהיכם הן שהש-פיעו, אם כי טוב שתמשיכו באופוזיציה לסייע לממשלה כשלדעתכם הממשלה טועה. כאן הממשלה לא טעתה. ממילא זה תפקידכם היחיד לשנים הבאות, ואנחנו נכבד זאת.

היתה התלבטות איזה סטאטוס לתת למתנחלים בתוך מחנות הצבא, שחלק מהם יועסקו על-ידי הצבא. התי-קיימו שלוש פגישות בין היועץ המשפטי לביני, פגישות שבהן ניסינו למצוא פתרון. היתה התלבטות, ואין רע בהתלבטות. ביום 29 בספטמבר, בפגישה האחרונה, הציע היועץ המשפטי את הצעתו כדלקמן: "מעמדם של המתנחלים יהיה של עובדים בשליחות הצבא, בהתאם לסעיף 3(8) לחוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955. מהות והיקף השליחות, לרבות החובות והזכויות, ייקבעו בכתב שליחות שיערך על-ידי הרשויות המוסמכות בצבא, וזאת על-פי נוהל שייקבע על-ידי שר הבטחון. אין בחתימה על כתב השליחות כדי לגרוע מחובותיו של החותם לפי חוק שירות בטחון, תשי"ט-1959 [נוסח משולב]."

לא היתה כוונה לחייל את המתנחלים. לא היתה כוונה להלביש אותם במדים. היתה התלבטות, התקיימו דיונים, ולסופו של דבר נקבע הסדר לגבי אלה שיעבדו בשליחות הצבא. מי שיעבוד בשליחות הצבא, במלאו את הפונקציה של שליחות הצבא ובעת עשיית התפקיד המוטל עליו על-ידי הצבא, יהיה נתון למרות חוק השיפוט הצבאי.

הצעה זו אושרה על-ידי הממשלה בישיבתה ביום 2 באוקטובר 1977. התפרסמו ידיעות — ושמעתי אף חברי כנסת מדברים על כך — על ההעברה, כביכול, של כסף ממשרד החקלאות ל"גוש אמנים" ויצירת תשתית למפ-לגה חדשה. לא היו דברים מעולם. לא הועברה על-ידי משרד החקלאות אפילו אגורה אחת.

הישובים המאושרים על-ידי הממשלה מטופלים על-ידי אותם כלים ומוסדות כפי שמטופלת ההתיישבות החדשה כל הזמן, ולי, בניגוד לך, חבר-הכנסת תמיר, הספיק נסיון אחד של הקמת מפלגה חדשה.

(חבר-הכנסת ש. תמיר קורא קרי-את-ביניים)

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני קורא לאופו-יציה לגלות בגרות ואחריות ולפעול יחד עם הממשלה במשותף למען המטרה החשובה מכול כיום — יישובה של ארץ-ישראל.

אני מבקש להסיר את ההצעה מסדר-היום.

הי"ר מ. ל. מרון:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת פעיל, להצעה.

מאיר פעיל (מחנה שלי):
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, בגלל ארבע בעיות, שנושא ההתנחלות ביהודה ושומרון ובשטחים המוחזקים מעורר לאחרונה, אני חושב שצריך להעביר את הנושא הזה לוועדה. נדמה לי שניטיב לעשות אם נעביר את הנושא לוועדה מעורבת, משותפת, של ועדת החוץ וה-

שרי-החקלאות א. שרון :

יפעילו נגד יהודים ובלתי-יהודים ; אותו דבר.

(קריאה : אל תתחיל אצל הבדואים אלא אצל היהודים העשירים בצפון תל-אביב. יש לך ראש עיריה שם.)

מאיר פעיל (מחנה שלי) :

אני רוצה להציע לכבוד שר החקלאות הצעה פשוטה. הבה נקבע הסדר : לפני שתהיינה במרחבי ישראל תכניות-מיתאר של כל הכפרים הערביים והאזורים הבדוי-אים, לא יגעו בבית. באשמת הממשלה הקודמת ובאשמת הממשלה שאתה כבר חבר בה — עוד מעט לא תוכלו להתלות יותר מדי בממשלה הקודמת — אין תכניות מיתאר. החוק, הנוהג, התקנה והמינהל במדינת היהודים, במדינת ישראל, מתיר-הם בחוסר מוסריות ממדרגה ראשונה כלפי המיעוט הערבי החי בתוכנו.

הבעיה השנייה היא בעיה מדינית שצריך לדון גם בה. אני חושב שמבחינת אינטרס השלום אין כל הבדל בין התנחלויות חוקיות, כביכול — זאת אומרת, אלה שהממשלה נותנת להן אישור, בשטחים המוחזקים — לבין אלה שאינן חוקיות, כביכול. הבעיה היא מדינית. ממשלת הליכוד, בתיאום עם "גוש אמונים", מנסה ליצור עובדות בשטחים המוחזקים המנוגדות לריאליה בעולם ובאזור. ישובי "גוש אמונים" עדיין אינם כפרי פוטימקין, אבל החלום המדיני שלכם הוא חלום פוטי-יומקין, אם אתה יודע מה זה — חלום באספמיה. מאחר שמעשה ההתנחלות בשטחים המוחזקים אינו תואם את הריאליה, הוא מסוגל לקרב אותנו אל סכנת מלהמה. היום הערבים יושבים בשקט — אלה שבתוכם אתה מקים את ישובי "גוש אמונים". למה שאלתי כמה תושבים בשכם וברמאללה? זה לא מעניין אותך. שבבילך ערביי שכם ורמאללה הם מטרד סביבתי. הם לא שייכים לעם הנפלא הזה שרק אותו צריך ליישב.

שרי-החקלאות א. שרון :

אתה מדבר דברים שהם לא אמת. אני יכול להגיד לך כמה תושבים ערביים בשכם וכמה ברמאללה ואני יכול להגיד לך כמה תלמידים ערביים בשכם וכמה —

מאיר פעיל (מחנה שלי) :

כאשר תגמור להגיד זאת יתברר לך לאיזו צרה אתה מכניס את מדינת ישראל. כאשר תנתח זאת על המפה הדמוגרפית, תראה. זו הבעיה השנייה.

הבעיה השלישית היא בעיית אחדות הפיקוד בצה"ל. אני רוצה לשאול את שר הבטחון ואת סגן שר הבטחון — אני שמח שהם נמצאים פה — מי בעצם שר הבטחון בשטחים : האם אלוף (מיל.) עזר ויצמן או אלוף (מיל.) אריאל שרון ? כפי שראיתי בטלוויזיה לפני כמה ימים, שרי-החקלאות אריאל שרון מתהלך שם באופן כזה עד שכמעט נדמה לך שהוא הוא מצביא ישראל ומחנותיו שם. עוד דבר : שר החקלאות אומר שמתנהלי "גוש אמונים" אינם בצה"ל וסגן שר הבטחון אומר באותה טלוויזיה שחוק השיטות הצבאי יחול עליהם. בידיש היו אומרים : "יואס איז דאס פאר א מעשה". איש את אשר רעהו חיים בטלוויזיה יאכלו. אני בעד אחדות הפיקוד בצה"ל. באופן עקרוני, אני נגד כל הממשלה הזאת. אבל אם כבר יש צרה שנקראת ממשלת הליכוד, מן הראוי שבכל נושא ידבר איש אחד למען נדע מי השר האחראי על כל נושא.

(קריאה : ממשלת ישראל.)

אני מסכים. ממשלת ישראל, שבכוונותינו היא ממ-שלת הליכוד.

עליידי המעשה הזה של הכנסת "גוש אמונים" למחנות צה"ל, כאשר במחנה יש חיילים, ואני יודע שבאחד מהם גם טירונים, לוקחים את הגוש הכי פאנאטי, הכי קנאי — אם להשתמש במלים עבריות — גוש שיש לו מודעות עמוקה, אפילו מיסיונרית, המתפרצת להשי-פע, ומכניסים אותו למחנות צבאיים. מה יקרה? תעמולה פוליטית חסרת מעצורים במחנות צה"ל.

נוצרה בעיית אחדות פיקוד בצה"ל. יש סכנה גדולה להכנסת פוליטיזציה ומיסיונריות פוליטית. אני פונה לשר הבטחון בבקשה לשים לב.

אחרון אחרון חביב, הבעיה שבינינו ובין יהדות העולם. לא מזמן שמענו את קריאתו של הרב ארתור הרצברג שאמר כי לא לעולם תיתן יהדות ארצות-הברית תימוכין למדיניות התנחלות זו של ממשלת הליכוד בשטחים המוחזקים. אני מזהיר את עצמנו גם מן התור-פה הזאת.

בגלל ארבע הבעיות האלה — הבעיה המוסרית, הבעיה המדינית, בעיית אחדות הפיקוד של צה"ל ובעיית הברית עם יהדות העולם — אני מציע שהנושא יועבר לוועדה משותפת של ועדת החוץ והבטחון וועדת הכלכלה.

הי"ר מ. ל. מרון :

לפנינו שתי הצעות : הצעת חברי-הכנסת שמואל תמיר לדון בנושא שהעלה בקשר לטיפול הממשלה והחלטותיה בנושא ההתנחלויות ; והצעתו של שר החק-לאות שלא לדון בנושא. אעמיד להצבעה את שתי ההצ-עות זו מול זו.

הצבעה

בעד ההצעה לא לכלול את הנושא

בסדר-היום 44 —

נמנעים 4 —

ההצעה שלא לקיים דיון בנושא במליאת

הכנסת נתקבלה.

צירלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון) :
הודעה לנמנעים.

הי"ר מ. ל. מרון :

יש הצעה של חברי-הכנסת פעיל להעביר את הנושא לוועדה. אני מעמיד אותה להצבעה.

הצבעה

בעד ההצעה להעביר את הנושא לוועדה 25 —

נגד 48 —

נמנעים 2 —

ההצעה להעביר את הנושא לוועדה לא נתקבלה.

צירלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון) :
הודעה לנמנעים.

הי"ר מ. ל. מרון :

רשות הדיבור לחברי-הכנסת ביטון להנמקת הימנ-עות סיעתו מהצבעה.

מיליון לירות "גוש אמונים" על חשבון הוצאותיהם, וזאת כששקום שכונת עוני שלמה שאנשיה חיים בתנאים אינו עולה על 5 מיליון לירות.

לסיכום, ההתנחלויות הן מעשה חבלה במאמצי השלום ועלולות להביא את האזור להתלקחות חדשה. מבחינה כלכלית זהו ביובו של מאות מיליונים על חשבון הפועלים ושכבות העוני. לכן אנו תובעים לבטל את כל ההתנחלויות לאלתר.

היו"ר מ. ל. מרון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת כהנא, להנמקת הימנעותו משהצבעה.

קלמן כהנא (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, חברי-הכנסת ה"נעדרים", בנמתי מהצבעה. הימנעותי יש לה נימוק פשוט: זו היתה בשבילי הדרך היחידה להגיע לרשות הדיבור. נוצרה מין קואליציה מזוהה בין מפלגות האופוזיציה הראשיות ובין הממשלה: מעלים הצעה לסדר-היום — זה תפקיד האופוזיציה; הממשלה מציעה להסיר או להעביר לוועדה, ובוזה תם העניין. שני הגורמים באו לידי ביטוי, אמרו מה שרצו לומר, ושאר סיעות הבית — ולא חשוב מבחינה עקרונית אם הן קטנות או גדולות — נדונו לשתי-קה. זהו סילוף הדמוקרטיה ואני מנסה להתגבר על האלם שנגזר עלי על-ידי הימנעות מהצבעה.

לגופו של דבר, הנני רוצה להביע את תמהוני על מה שהתרחש סביב ההתנחלות. אני זוכר עדיין נאומים חוצבי להבות אש מפי ראש ממשלתנו בזכות היהודים להתיישב בכל שטח משטחי ארץ-ישראל. אני זוכר את דבריו היפים בקשר לבעיה הקשה שהועמדו לפני חילי צה"ל כשנצטוו למנוע התנחלות ומעשי התנחלות בכל לראש הממשלה ולכל אחד מאתנו לקרוא אותם נאומים מחדש. כשנקרא אותם נבין עד כמה חמור העניין שבקשר אליו ניתנו ההוראות כפי שניתנו.

אני גם זוכר יפה שבמערכת הבחירות תפס עניין ההתנחלות מקום נכבד. נדמה לי שהיו מפלגות שזכו במספר לא קטן של קולות בזכות "גוש אמונים" ואחר דיו אשר תבעו זכות ההתנחלות ומעשי התנחלות בכל הארץ. והנה הגענו למצב שהגענו אליו. חיילים, שליחי הזרוע הבטחונית, התנחלו גם בעבר ביהודה ובשומרון. ואגב, לא מעטים הישובים שהוקמו על-ידי הממשלה הקודמת ברחבי ארץ-ישראל. אפילו אלון-מורה — קודם קמה בתקופתה של הממשלה הקודמת, כשם שקמו אז עפרה ומעלה-אדומים.

הרשו לי, רבותי, להזכיר אמרה של דוד בן-גוריון: הוא אמר בשעתו שלא דיבוריהם של הגוים יקבעו עובדות אלא מעשיהם של היהודים. ואני ארשה לעצמי להוסיף שאף דיבוריהם של היהודים לא יקבעו עובדות אלא אך ורק מעשיהם, והדיבורים היו מיותרים.

אני זוכר היטב עמדה טאקטית נבונה של ראשי האופוזיציה לשעבר. הם טענו בצדק שדיבוריהם של ראשי הממשלה שלנו מחויבים להיות אמינים. חוסר אמינות עלול להתנקם קשות. הלוואי וידעו ראשי הממשלה של כעת ליישם עקרון טאקטי זה ולהישאר אמינים בדיבוריהם. כלומר, מראש, כשיחשבו שעליהם להגיד משהו, יידעו ויבינו כי מותר להם להגיד רק דבר אשר

צירלי ביטון (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, סיעתנו נמנעה מהצבעה משום שאיננו מסכימים עם שתי העמדות. אני יודע שרבים מכם היו מעדיפים, או לפחות רוצים, שלא אני מתוך סיעתי אדבר על נושא ההתנחלויות. כבר כמה פעמים, בשיחות עם חברי הבית, אמרו לי: אתה תדבר על בעיות פנים, פער חברתי ואפליה, ותשאיר את נושאי מדיניות החוץ לאחרים. לא כן הדבר. רבותי חברי הכנסת, לא במקרה אני נמצא בחזית הדמוקרטית ולא בליכוד. אני מאמין שלא ייתכן שבעיות הפנים תיפתרנה לפני שיהיה פתרון לבעיות החוץ, ולא ייתכן פתרון של בעיות החוץ כל עוד יושבת ממשלת ישראל בשטחים כבושים ומזלזלת בכבוד ובזכויות הטבעיות של עם אחר להתקיים בהם.

אנחנו שומעים לאחרונה יותר ויותר את הנימוק הבלתי משכנע שארץ-ישראל היא נחלת אבות ויש לנו הזכות להתיישב בכל שטחה. נימוק זה, למרבה הפלא, אינו משכנע אפילו את מה שמכונה ידידתה היחידה של מדינת ישראל כיום, ארצות-הברית. ישראל מבודדת היום בעולם, אין לנו אף תומך אחד בנושא החזקת השטחים הכבושים והקמת התנחלויות, ואפילו יהודי ארצות-הברית אינם מסכימים עם הפילוסופיה הלאומנית-קיצונית של הממשלה הנוכחית. לא מזמן רואיין בטל-וויזיה אחד ממנהיגי יהדות ארצות-הברית וכשנשאל על המדיניות של השלטון הנוכחי אמר, בין היתר: כלפי הבית-הלבן אתמך בממשלת ישראל, אבל בשיחות עם נציגי ממשלת ישראל אומר להם מה באמת אני חושב.

המדיניות הנוכחית, חברי הכנסת, מובילה אותנו למלחמה. הכרזת שלום אינן משכנעות כשהן באות בד בבד עם תפיסת שטחים נוספים והקמת התנחלויות נוספות. שכנינו אינם מאמינים שאנחנו רוצים לחיות אתם בשלום. הדבר דומה לאדם שלקח, גזל או גנב משהו מאדם אחר ואחר-כך הוא מתמקח אתו איזה חלק מאותו משהו ואת יחירי המורת "שולם".

אני שואל את עצמי לפעמים מה אני צריך את ההתנחלויות האלה: האם אין מקומות אחרים בארץ בתוך "הקו הירוק" שאפשר להתיישב בהם? מדוע כל אותם פאטיריטים לא הלכו להתיישב במעלות ובשולומי לפני המלחמות? הם צועקים: קריית-ארבע, בקריית-ארבע עשו רעש גדול, רבותי, האם אתם יודעים כמה יחידות דיור עומדות ריקות בקריית-ארבע? קרוב ל-300 יחידות דיור. ועל חשבון מי זה? אותם חברי "גוש אמונים" שעושים כל כך הרבה רעש לא יושבו בקריית-ארבע. למה הם לא באו לפני 1967 לשבת במוסררה, בטטמונים, אל הגבול, אם רצו להיות חגורת בטחון? אבל זה לא היה נוח. היום זה הרבה יותר נוח; אפשר להשיג כיר את הבית בצפון תל-אביב או באפקה, להרוויח כסף ולקבל בית חינוך באיזו התנחלות ועוד להיקרא פאטיר. היום כספים שהושקעו בקריית-ארבע ודומותיה היו יכולים לשמש את כל שכונת העוני, להמשפחות מרובות הילדים, שלא יצטרכו לגור שמונה נפשות בחדר אחד, כשמנגד עומדים בתים מפוארים ריקים.

האם כך אתם רוצים לגשר על הפער? כך אתם מנציחים אותו. הועם והתיסכול שמצטברים אצל אותם אנשים עוד יביאו להתפוצצות שלא ידעתם כמותה. אי-אפשר לרמות את כל העם כל הזמן, כבר נאמר שהעם הזה לא כל כך טיפש. הרחקלקאות מציע לתת 9.5

לים להתיישב בו, במסגרת אזרחית רגילה ושוחרת שלום, הוא גם עתה יהודה ושומרון.

נענינו ללחץ בכיוון זה. השאלה המנקרת במוחנו היא: האם ההיענות הזאת ללחץ סייעה לנו במשהו? האם השתפרו על-ידי כך מעמדנו ומצבנו? והאם היענות זו לא גררה אחריה לחץ נוסף?

היו"ר מ. ל. מרון :

אני נועל בזה את הכנס המיוחד של הכנסת.

הם יכולים לבצע אותו. ידוע שבעניין זה בוודאי גדול ערכה של השתיקה מערכו של הדיבור.

לצערי עלי לציין כי הבנתי יפה את דבריו של ראש הממשלה לנשיא קארטר. ראש הממשלה אמר שאין הוא יכול להשלים עם כך שדווקא בשטח הנתון לשלטונה של ישראל יהיה אסור ליהודים להתיישב, וזה יהיה כמעט המקום היחיד בעולם שבו אסור יהיה ליהודים להתיישב. אני מצטער שלא עלה בידי ממשלתנו להתגבר על מצב זה. המקום היחיד בעולם שיהודים אינם יכולים

הישיבה ננעלה בשעה 19:04.

נספחות

סדר-היום לישיבה כ"ז

- א. המצב המדיני לאור ההודעה המשותפת של ארצות-הברית וברית-המועצות.
 ב. טיפול הממשלה והחלטותיה בנושא ההתנחלויות.

סיכום הישיבה

ישיבה כ"ז (א' בחשוון תשל"ח — 13 באוקטובר 1977)

היו"ר — מ. ל. מרון.

א. סגן מזכיר הכנסת ש. יעקבסון הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

ב. י. ברמן (יו"ר ועדת הכנסת) הודיע על חילופי גברי בוועדת החוץ והבטחון.

ג. ש. פרס הגיש הצעה לסדר-היום בדבר המצב המדיני לאור ההודעה המשותפת של ארצות-הברית וברית-המועצות. שר-החוץ מ. דיין השיב להצעה. מ. עמית הציע להעביר את הנושא לוועדה.

הוחלט: לא לכלול את הנושא בסדר-היום.

מ. וילנר, מ. פעיל, ק. כהנא מסרו הודעות בדבר הימנעות סיעותיהם מהצבעה.

ד. ש. תמיר הגיש הצעה לסדר-היום בדבר טיפול הממשלה והחלטותיה בנושא ההתנחלויות. שר-החקלאות א. שרון השיב להצעה. מ. פעיל הציע להעביר את הנושא לוועדה.

הוחלט: לא לכלול את הנושא בסדר-היום.

צ. ביטון וק. כהנא מסרו הודעות בדבר הימנעות סיעותיהם מהצבעה.